

Orta Doğu'da Yeniden Timurlu Korkusuna Yol Açan İki Savaş: Eleşkirt ve Selmas

The Two Battles that Caused the Timurid Fear Again in the Middle East: Eleshkirt and Salmas

Mustafa ŞAHİN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN

Amasya Üniversitesi <https://ror.org/00sbx0v13>

Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Amasya, Türkiye

ORCID: [0000-0002-4897-4053](https://orcid.org/0000-0002-4897-4053)

e-mail: sahinmustafa66@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 29.12.2022

Kabul/Accepted: 11.05.2023

Atf: Şahin, Mustafa, "Orta Doğu'da Yeniden Timurlu Korkusuna Yol Açan İki Savaş: Eleşkirt ve Selmas", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (Haziran 2023), s. 107-139.

Citation: Şahin, Mustafa, "The Two Battles that Caused the Timurid Fear Again in the Middle East: Eleshkirt and Salmas", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (June 2023), p. 107-139.

Öz Azerbaycan'a hâkim olmak isteyen Timur, kısa sürede Karakoyunlulara rakip oldu. Timur, Kara Mehmed'e karşı gözle görülür bir başarı elde etmişse de bölgeyi çok iyi bilen Türkmenler tarafından askerleri sarp dağlarda pusuya düşürülerek ağır kayıplar verdiler. Timur'un ölümüyle ortaya çıkan boşluktan faydalanan Kara Yusuf, kaybettiği yerleri geri aldığı gibi Timur'un torunu Mirza Ebûbekir'i de 1406 ve 1408'de yendi. Son savaşta Timur'un oğlu Mirânşâh öldürüldü.

Mirza Şahruh, Mirânşâh'ın intikamını almak ve bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmek için 1420'de sefere çıktı. Kara Yusuf'un Ucan'da ölmesiyle yerine geçen Mirza İskender kısa zamanda toparlanarak 1421'de Eleşkirt'te Şahruh'un karşısına çıktıysa da yenildi.

Timurlular bölgeden ayrılınca Karakoyunlular Azerbaycan'a saldırdılar ve onların mütteliklerini cezalandırdılar. Bölgede Memlûkler de etkili olmaya başlayınca Şahruh ikinci defa Azerbaycan'a gelip 1429 yılındaki Selmas Savaşı'nda Mirza İskender'i yendi. Bu savaşın sonra Timurluların karşısında Mısır'dan Boğazlara hatta Balkanların ötesine kadar dikkate değer bir güç kalmadı. Timurluların Selmas Savaşı'nı kazanmaları Osmanlılar ve Memlûkler arasında korkuya sebep oldu. Şahruh'un Bizans'ı yıkıp Avrupa'ya geçeceği şayiası bile dolaşmaya başladı. Şahruh Herât'a dönünce Osmanlılar ve Memlûkler rahat bir nefes aldılar.

Timurlular veya Karakoyunlularla ilgili çalışmalarda Eleşkirt ve Selmas Savaşı'na yer verilmişse de müstakil çalışma çok azdır. Bu çalışmanın amacı her iki savaşın sonucunun bölgede meydana getirdiği tedirginliği anlatmaktır.

Anahtar Kelimeler– Timurlular, Karakoyunlular, Azerbaycan, Eleşkirt Savaşı, Selmas Savaşı.

Abstract - Timur, who wanted to dominate Azerbaijan, soon became a rival to the Qaraqoyunlu State. Although Timur achieved remarkable success against Kara Mehmed, Turkmens soldiers, who knew the region very well, ambushed his soldiers in the steep mountains and they suffered heavy losses. Taking advantage of the gap emerging from Timur's death, Kara Yusuf took back the lost places and defeated Timur's grandson Mirza Abubekir in 1406 and 1408. Timur's son Miranshah was also killed in the last war.

In 1420, Mirza Shahruh set out to avenge Miranshah and consolidate dominance in the region. Mirza Iskender, who replaced Kara Yusuf upon his death in Ujan, recovered in a short time and fought Shahruh in Eleşkirt in 1421, but he was defeated.

When the Timurids left the region, the Qaraqoyunlu attacked Azerbaijan and punished their allies. When the Mamluks also began to be influential in the region, Shahruh came to Azerbaijan for the second time and defeated Mirza Iskender in the Battle of Salmas in 1429. After this war, there was no remarkable power left against the Timurids from Egypt to the Straits and even beyond the Balkans. Timurids victory in the Battle of Salmas caused fear among the Ottomans and Mamluks. Even the rumour that Shahruh would destroy Byzantium and cross Europe began to circulate. When Shahrukh returned to Herât, the Ottomans and Mamluks took a sigh of relief.

Although the Battles of Eleşkirt and Salmas have been analyzed in the studies about Timurids or Qaraqoyunlu, there is very little independent work. The aim of this study is to explain the uneasiness caused by the results of both battles in the region.

Keywords– Timurids, Qaraqoyunlu, Azerbaijan, the Battle of Eleşkirt, the Battle of Salmas.

EXTENDED ABSTRACT

Timur, who wanted to dominate Azerbaijan, soon became a rival to the Qaraqoyunlu State. Thus, the two Turkish states were soon pitted against each other. In order to put his struggle against the Qaraqoyunlu on a religious ground, Timur claimed that the Qaraqoyunlu plundered pilgrimage caravans and engaged in banditry in the region. Then, he organized several expeditions to fight them, trying to break their influence in the region. Although Timur achieved remarkable success against Kara Mehmed, Turkmen soldiers, who knew the region very well, ambushed his soldiers in the steep mountains, inflicting heavy losses on them. In these struggles, the Qaraqoyunlu even killed some of Timur's important emirs. Although Timur suffered great losses in these struggles, he was the victorious side in general. However, every time he left the region upon defeating them, the Qaraqoyunlu attacked back and recaptured the places they had lost. In these attacks, the Qaraqoyunlu also severely punished those who collaborated with Timur against them.

After Kara Mehmed, Kara Yusuf took over the administration. Taking advantage of the vacuum created by Timur's death, Kara Yusuf not only regained the lost territories but also defeated Timur's grandson Mirza Abubakir in 1406 and 1408. In the last battle, Timur's son Miran Shah was killed.

It was not possible for Mirza Shah Rukh to accept these actions of the Qaraqoyunlu. Thus, he sent edicts to all the regions under his sovereignty to ask for soldiers, also giving orders for the supply of military supplies and food for the expedition. In 1420, Mirza Shah Rukh set out to avenge Miran Shah and consolidate dominance in the region. Kara Yusuf refused all peace offers of Mirza Shah Rukh. Despite his ill health, he stubbornly tried strengthening his army to confront and fight Mirza Shah Rukh. However, he died before the battle started. Mirza Iskender, who replaced Kara Yusuf upon his death in Ujan, recovered in a short time and fought Shah Rukh in Eleşkirt in 1421, but he was defeated. With this war, the Timurids once again established their dominance in the region.

When the Timurids left the region, the Qaraqoyunlu attacked Azerbaijan and punished their allies. When the Mamluks also began to be influential in the region, Shah Rukh came to Azerbaijan for the second time and defeated Mirza Iskender in the Battle of Salmas in 1429. Mirza Iskender left the battlefield and his army dispersed. The Qaraqoyunlu's losses were very great. The Timurids captured a large amount of booty. After this war, there was no remarkable power left against the Timurids from Egypt to the Straits and even beyond the Balkans.

The states that had experienced great fears due to the arrival of Timur in the region fell into the same situation with the arrival of Mirza Shah Rukh this time. They thought that there was no state that Mirza Shah Rukh could not defeat. The victory of the Timurids in the Battle of Salmas caused fear among the Ottomans and Mamluks. The Ottomans had not yet forgotten the pain of the Battle of Ankara, and now Mirza Shah Rukh was in the region and had a bigger and stronger army than his father Timur. The Mamluks, on the other hand, feared that Mirza Shah Rukh might be planning to complete the Mamluk-Timurid confrontation that had been left unfinished during Timur's reign. Even the rumour that Mirza Shah Rukh would destroy Byzantium and cross Europe began to circulate. As if to dispel all these fears, however, he decided to return to his country. Mirza Shah Rukh's decision to return was undoubtedly influenced by many factors. The most important of these was his aversion to the idea of war unless it was necessary, the fact that he was far away from his central region, and the thought that a rebellion movement might arise in the centre or in the eastern part of the state. When Mirza Shah Rukh returned to Herat, the Ottomans and Mamluks took a sigh of relief.

There is no doubt that the elephants in Mirza Shah Rukh's army were a great advantage in his campaigns in the region. Since the horses in the Qaraqoyunlu army had never seen elephants before, they were often frightened and fled. Furthermore, the efforts of the Timurid ruler to keep his soldiers vigorous and highly motivated were significant. As a matter of fact, his visits to the graves of important deceased religious leaders and living scholars along the way, the gifts and donations he distributed to the soldiers and the people, and his recitation of the Qur'an, especially thousands of recitations of the Surah of Conquest, played a very important role in this motivation. In the face of the pressure from the Qaraqoyunlu, the local forces in the region gave great support to Mirza Shah Rukh.

The study makes it clear that Mirza Shah Rukh, like his father, aimed to ensure his dominance in the region and risked having to launch many expeditions for this purpose. Despite the many campaigns against the Qaraqoyunlu during the reigns of both Timur and Mirza Shah Rukh, the problem could not be solved completely. Mirza Shah Rukh organised a third expedition to Azerbaijan because the problem persisted despite his victories in Eleşkirt and Salmas, but he failed to achieve any results and the issue went on in the following periods.

It should not be overlooked that the Qaraqoyunlu fought heroically to keep the region in their hands with indomitable determination and courage. As a matter of fact, it would not be an exaggeration to say that only the Qaraqoyunlu had the courage to face the Timurids many times during the reigns of both Timur and Mirza Shah Rukh.

Although the Battles of Eleşkirt and Salmas have been analysed in studies on the Timurids or the Qaraqoyunlu, there is very little independent work. Thus, the present study aimed to thoroughly analyse the subject by making use of the sources of the period and contemporary research works.

GİRİŞ

Karakoyunlular 1351-1469 yılları arasında Doğu Anadolu, Azerbaycan, Güney Kafkasya, Irak ve İran'ın bir kısmında yüz yıldan fazla hüküm sürdüler. Hangi oymağa mensup oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Karakoyunlu oymağının etrafında toplanarak onları siyasi bir topluluk haline getiren Saad'lu oymağıdır. Bu oymak ismini Erivan ve Arpaçay sularının Aras Nehri'ne karıştığı bölgenin adından almıştır. Devleti oluşturan ikinci büyük oymak ise Hemedan yakınındaki Bahar Kalesi'nden ismini alan Baharlu oymağıdır. Duharlu, Karamanlu, Alpagut, Döger, Bayramlu, Ağaçeri, Hacılı, Câkirlu ve Âyinlu gibi başka oymaklar da zamanla Karakoyunlulara dâhil oldular. Bazı araştırmacılar onların Barânî isimli bir boya mensup olduklarını¹ bazıları ise 24 Oğuz boyundan birisi olan Deniz Han'ın soyundan gelmiş olabileceklerini kaydetmişlerdir.²

Devletşâh; Karakoyunluların aslının Türkistan'daki Gazkird Dağları olduğunu buradan Azerbaycan ve Bitlis'e geldiklerini, bu sırada Celâyirli hükümdarı Sultan Üveys'in bunları bir müddet çoban olarak hizmetinde bulundurduğunu kaydetmiştir.³ Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni onların tarihini daha geriye götürerek Cengiz Han'ın hücumu üzerine Türe Bey adındaki bir reis liderliğinde Türkistan'dan önce Maverâünnehir'e oradan da Doğu Anadolu'ya gelip Erzincan ve Sivas taraflarına yerleştiklerini kaydetmiştir.⁴ İlhanlılar zamanında XIV. yüzyılın başlarında kışın Musul, yazın Erciş civarında yaşayan Karakoyunlular Ebû Sa'îd Bahadır Han'ın 736/1335 yılında ölümünden sonra Erzurum çevresinde etkin olmaya başladılar.⁵ Bayram Hoca zamanında (1351-1380) Ahmed Celâyir'e (1382-1410) bağlı olarak Musul civarını yönettiler. Bu dönemde birçok oymağın katılmasıyla belirli bir güce ulaştılar.⁶

Bayram Hoca'nın ölümünden sonra yerine, bazı kaynaklara göre oğlu, bazı kaynaklara göre kardeşi Türemiş'in oğlu Kara Mehmed (1380-1389) geçti.⁷ Karakoyunlular ile Timurlular, Emîr Timur ve Kara Mehmed dönemlerinden itibaren İran'ın batısı, özellikle Azerbaycan için uzun süre birbirleriyle mücadele ettiler. İpek Yolu üzerinde bulunan Azerbaycan'ın coğrafi ve ekonomik önemi nedeniyle bu mücadeleler çok daha fazla önem kazandı. Kara Mehmed döneminde önemli bir güce ulaşan Karakoyunlular Doğu Anadolu'yu nüfuzları altına almaya başladılar. 788/1386 yılında Karabağ'a gelen ve Anadolu'yu istila etme fikrinde olan Emîr Timur bu durumdan rahatsız olup Karakoyunluları bertaraf

¹ Kadı Ahmed b. Muhammed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, (Neşr. H. Nirâki), Kitabfurûş-i Hâfiz, Tahran, 1963, s.248; Ebûbekr-i Tihârî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2001, s.34; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân Karakoyunlu ve Akkoyunlu der İran*, Tahran, 1397, s.5; Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, C.I, TTK, Ankara, 1967, s.16-19; Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *İ.A. C.6*, 1977, s.292-293; Faruk Sümer, "Kara-Koyunlu", *EP*, C.IV, Leiden, 1997, s.585; Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *DİA*, C.24, 2001, s.434; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular İran'da ve Anadolu'da Türkmen Hanedanları*, (Trc. ve Notlar S. Gündoğdu-A. İcer), Kronik Yayınları, İstanbul, 2019, 30; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân ve Türkmânân*, Tahran, 1993, s.227; İsmail Aka, "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Makaleler*, C.3, Berikan Yayınları, Ankara, 2005, s.37.

² Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.14; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân...*, s.10; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.227.

³ Devletşâh-ı Semerkandî, *Devletşâh Tezkiresi*, C. 3, (Çev. Necati Lügâl), İstanbul, 1977, s.457;

⁴ Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; Buket Gündüz, *Kadı Ahmed Gaffârî'nin Tarihi Cihan-Ârâ İsimli Eserinde Türk Hanedanları (Osmanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Kastamonu, 2019, s.41.

⁵ Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; V. Minorsky, "The Qara-qoyunlu and the Qutb-shahs (Turkmenica, 10)", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, S.17, 1955, s.54.

⁶ Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu'l-Giyâsî*, Bağdad 1975, s.237; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.233; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân...*, s.4; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, 434.

⁷ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu'l-Giyâsî*, s.237; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, Çev. Cuma Karakaya, Efe Akademi Yay., İstanbul, 2022, s.9; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.224; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.434.

etmek için bahaneler aramaya başladı. 789/1387 baharında Kara Mehmed'in hac ve ticaret kervanlarına zarar verdiğini⁸ huzura gelmediğini ve kendisine itaat etmediğini bahane ederek sefere çıktı.⁹

Emîr Timur, Bayezid Kalesi'ni aldıktan sonra Kara Mehmed'in oğlu Mısır Hoca'nın savunduğu Avnik Kalesi'ne¹⁰ geldi. Ancak buranın alınmasının güç olduğunu gördü. Bir miktar askeri kuşatmada bırakıp kendisi Erzurum'a giderek buradan Erzincan Emîri Mutahharten (Taharten)'e itaat etmesi için elçi gönderdi.¹¹ Bundan sonra Kara Mehmed'i takip için birlikler sevk etti. Mirza Mîrânşâh'ın komuta ettiği birlikler başarı kazandıysalar da Muhammed Mirek ve Emîr Şeyh Ali Bahadır'ın komutasındaki ordular bölgeyi çok iyi bilen Türkmenlere karşı aynı başarıyı gösteremediler.¹² Türkmenler geri çekilerek Çapakçur¹³ yöresindeki sarp yerlerde Timurlulara ağır kayıplar verdirdiler. Mücadeleler sırasında Timurlulardan Lala Mehmed Hoca, Gıyâseddin Barlas'ın oğlu Şâhmelik¹⁴ ve Emîr Lokman'ı öldürdüler.¹⁵ Bu kayıplara rağmen Emîr Timur'un 1386-1388 yılları arasındaki Üç Yıllık Sefer adıyla bilinen harekâtı neticesinde Azerbaycan'da Timurlu hâkimiyeti büyük ölçüde sağlandı.¹⁶

Emîr Timur Maverâünnehir'e dönünce Kara Mehmed 790/1388 yılında Celâyirli Sultan Üveys'in oğlu Sultan Ahmed'e karşı ayaklanıp Tebriz'i aldıysa da yenildi ve bunun sonucunda Sultan Ahmed Hoy'da çok sayıda Türkmeni öldürdü.¹⁷ Ancak Kara Mehmed'in güçlenmesiyle Anadolu bile Karakoyunlu nüfuzuna açık hale geldi. Kara Mehmed, Emîr Timur'a karşı yapılan mücadelelerde büyük

⁸ Gıyâseddin Yezdi, Emîr Timur'un bölgeye sefer düzenlemesinin sebebini şu cümlelerle kaydetmiştir. "O cihan hâkiminin adalet numunesi işlerinden biri şu oldu: Hırsızlar ve yol kesen eşkiya o diyarın tamamına yayılmıştı. Yollar ve caddeler gelip gidenlere kapatılmıştı. Başibozuklar elde kılıçla kol geziyor ve insanları donuna kadar soyuyorlardı. Yollar o derece bağlanmıştı ki, sabah rüzgârına bile geçit yoktu. Şehir ve ovaların hali o kadar perişandı ki, ormandaki aslanlar şehirlere iniyorlardı Eren, Sinan, Saadetnâme, (*Tarihçi Gıyâseddin Ali Yezdi'nin Saadetnâmesi (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)*), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.34.

⁹ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, (Azeri Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktaran G. Solmaz), İstanbul, 2009, s.188; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur (Zafernâme)*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s.158; Hâfız-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, (Neşr. S. K. Cevâdi), Kitabhâne-yi Millî-yi İran Tahran 1380, C.2, s.664-665; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.49-50; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.295; Muhammed Yusuf Vâle-i İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berin (Tarih-i Timuriyân ve Türkmânân)*, Beguşîş Mirza Hâşim Muhaddis, Mirâs-ı Mektûb, Tahran, 1379, s.147.

¹⁰ Avnik, günümüzde Erzurum ilinin Hasankale ilçesine bağlı Güzelhisar köyünün sınırları içindedir Yavuz Günâştı, "Geçitler Ülkesinde Önemli Bir Urartu Kalesi: Avnik", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.19, 2016, ss.665-719; Savaş Eğilmez-Macit, Ensar, *Bozkırın Son Fatihî Emîr Timur Tarihi ve Avrupa Diplomasisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2018, s.62. Çok sarp bir kaledir. Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (Farsçadan çev. Necati Lugal), TTK, Ankara, 1987, s.187. buranın ismini Âb-ı Nik olarak kaydetmiştir. Aziz b. Erdeşir Esterâbâdi, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.417.

Yine Esterâbâdi; Avnik'i; "Bu kale yükseklik bakımından Boğa Burcu ile yarışan, İkizler Burcu'na eli degen" bir kale olarak kaydetmiştir. Esterâbâdi, *Bezm u Rezm...*, s.424. Konukçu'ya göre Ab-ı Nik güzel su anlamına gelmektedir. Avnik ismi de buradan gelmektedir. Burası Karakoyunluların gözde kaleleri arasındaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Konukçu, "Kara Koyunlular'ın Avnik Kalesi", *İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, s.37-42.

¹¹ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.124; İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr fi Nevâib-i Timur (Bozkırdan Gelen Bela)*, (Arapçadan çev. ve notlar Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2012, s.107; Fasîh-i Hâfi, *Mucmel-i Fasîhî*, C. 3, (Neşr. M. Ferruh), Meşhed, 1339, s.137; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur*, s.158; Muinu'd-dîn-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârih-i Muinî*, Tashih Jean Aubin, Kitabfurûş-i Hayyam, Tahran, 1957, s.334-335; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkmânân*, s.19; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berin*, s.147; Ahat Andican, *Emir Timur Tarihi, Siyaset, Miras*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2019, s.170, 197.

¹² Eğilmez-Macit, *Bozkırın Son Fatihî Emîr Timur...*, s.62.

¹³ Çapakçur, günümüzde Bingöl sınırları içersindedir. Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.18.

¹⁴ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.188; Hâfız-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.664-665; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur...*, s.158-159; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.49-50; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.295. Şâmî ve Yezdi bu mücadelelerden ve Lala Mehmed (Hoca) ile Şâhmelik'in ölümlerinden bahsetmiş ancak Timurluların yenildiğini kaydetmemişlerdir. Ahmad Hesamipour, *El-Fuşenci'nin "İbretü'n-Nâzirîn" Adlı Eserinde Timur Devri Olayları (Metin, Çeviri ve Değerlendirme)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005, s.72, 78; Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.124-125; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur...*, s.158-159; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkmânân*, s.17. 788/1386-1387 yıllarındaki mücadelelerden bahsederken Emîr Timur'un Aladağ'a gelip Türkmenleri yendiğini, sonraki yıllarda tekrar geldiğinde Sultâniye'yi ele geçirdiğini kaydetmiştir. Makrizî ise 789/1387 yılında Emîr Timur'un Kara Mehmed'i yendiğini, aynı yıl Emîr Timur'un oğlu ile (muhtemelen Mîrânşâh kastediliyor) Kara Mehmed arasındaki savaşta Timur'un oğlunun yenildiğini kaydetmiştir. Yüksel, Musa Şamil, *El-Makrizî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ' el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2001, s.7.

¹⁵ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.188.

¹⁶ Eğilmez-Macit, *Bozkırın Son Fatihî Emîr Timur*, s.63.

¹⁷ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

rolü olan kendi komutanlarından Pîr Hasan'ın isyanı üzerine onunla giriştiği mücadelede Rebiülâhîr 791/Nisan 1389'da öldürüldü.¹⁸ Onun öldürülmesinden sonra oymağın başına Kara Yusuf geçti. Oymağı toparlayan Kara Yusuf, daha önce hizmetinde bulunduğu Celâyirli Sultan Ahmed'i öldürdü.¹⁹

Emîr Timur 1392-1397 yılları arasında bölgeye Beş Yıllık Sefer olarak bilinen bir sefer düzenledi. 2 Şevval 796/31 Temmuz 1394'te Kara Mehmed'in oğlu Mısır Hoca'nın elindeki Avnik Kalesi'ni ele geçirdi. Mısır Hoca'yı Semerkand'a gönderip²⁰ orada gizlice öldürttü.²¹ Emîr Atlamış (Atlamış) Kavçin'i²² kalenin idaresine görevlendirdi.²³ Emîr Timur'un ayrılmasından sonra Kara Yusuf bölgede yeniden etkinlik kazandı, hatta 797/1395 yılında Avnik Kalesi'ni geri aldı. Bu mücadele sırasında Emîr Atlamış'ı esir alıp Memlûk Sultanı Berkuk'a gönderdi.²⁴ Kara Yusuf hâkimiyeti altındaki toprakları genişletmeye devam ederek 798/1395-1396 yılında Musul'u aldı. 799/1396-1397 yılında Mirza Mîrânşâh²⁵ onun üzerine yürüyünce Şam tarafına çekildi.²⁶ Karakoyunlular Timurulara karşı başarıyla ve kahramanca mücadele ediyorlardı.²⁷ Konar-göçer Karakoyunlu Türkmenlerinin belirli bir yerleşim yerine sahip olmamaları ve sürekli hareket halinde bulunmaları Timurlu kuvvetleri tarafından yakalanmalarını zorlaştırıyordu. Bu nedenle onları tasfiye etmek mümkün olmuyordu.²⁸ Karakoyunluların bahsedilen özelliklerinden dolayı Emîr Timur, onların üzerine yaptığı bu seferden de istediği sonucu tam olarak alamadı.²⁹

Mirza Mîrânşâh'ın bölgedeki bir takım olumsuz ve dengesiz davranışları ile Ön Asya'daki gelişmeler Emîr Timur'un buraya yeni bir sefer düzenlemesini zorunlu kıldı. Çünkü Memlûk Sultanı Berkuk ölmüş yerine küçük yaştaki oğlu Ferec (1399-1402, 1405-1412) geçmişti ve o da Timurulara karşı düşmanca tavır takınmıştı. Kafkasya'da ise Gürcü ve Ermenilerin yeniden etrafa saldırmaya başladıkları haberleri geliyordu. Yıldırım Bayezid'in Anadolu'daki genişleme hareketinin ortaya

¹⁸ Bazı kaynaklar Bayram Hoca'nın daha önce Pîr Hasan'ın babası Akçasakal Hüseyin'i öldürdüğünü bu nedenle de Pîr Hasan'ın babasının öcünü aldığını kaydetmişlerdir. Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.189; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.295; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.434; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân*, s.18. el-Bağdadi onun ölüm tarihini H.792 yılı olarak kaydetmiştir. Abdullah b. Fethullah el-Bağdadi, *Et-Târihu'l-Giyâsi*, s.239; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadi, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.10.

¹⁹ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

²⁰ Esterâbâdi, *Bezm u Rezm*, s.424; Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.187-189; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur*, s.241-244; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.435.

²¹ Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.435.

²² İbni Arabşâh, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.200. Atlamış'ın, Emîr Timur'un kızkardeşi ile evlendiğini kaydetmiştir.

²³ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.190; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur*, s.244.

²⁴ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.265; Yüksel, *El-Makrîzi (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer...*, s.15, 57; Minorsky, "The Qaraqoyunlu..", s.56; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.297; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.435; Aka, *Mirza Şahrûh ve ...*, s.14; Ali Sinan Bilgili, "Emîr Timur'un Azerbaycan'daki Faaliyetleri", *Ölümünün 600. Yılında Emîr Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005 Bildiriler*, (Ed. A. Kara-Ö. İşbilir), İstanbul, 2007, s.202; Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurular 1360-1506*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2015, s.69. Atlamış 18 Safer 798 /2 Aralık 1395'te Mısır'a ulaştı. Berkuk, Atlamış'ı hapsedti. Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.265; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur...*, s.345; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (Çev. İsmail Aka), TTK, Ankara, 2011, s.14; Hrand D., Andriasyan, "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojik Kolofonlar", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3, 1973, s.86; Yüksel, *El-Makrîzi (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer...*, s.15, 57; Andican, *Emîr Timur...*, s.211-212.

²⁵ Mirza Mîrânşâh, Emîr Timur'un büyük oğludur. Sultâniyeli Johannes; onun isminin Tanrı'nın inayetiyle doğan anlamına geldiğini ve Mirza Mîrânşâh'ın silah kullanmakta çok usta biri olduğunu kaydetmiştir *Sultâniyeli Johannes, Timur'un Sarayında*, (Eski Fransızca Aslından Çev. Notlar A. D. Altunbaş), Kronik Yayınları, İstanbul, 2020, s.56. Mirza Mîrânşâh Azerbaycan'da görevliken 798/1396 yılında avlanmak üzere gittiği Hoy civarında attan düşüp başını yere çarptı. Bu çarpmanın etkisiyle beyin sarsıntısı geçirdi. Bu nedenle onda uygunsuz davranışlar ve dengesizlikler ortaya çıktı. İleri gelen kimseleri öldürttü ve bazı binaları yıktı. Babasının hazinesini etrafındakilere dağıttı. Karısı Hanzâde'ye de fenalıklar yapmaya başladı. Hanzâde de kaçıp Semerkand'a gitti ve olanları Emîr Timur'a anlattı. Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur...*, s.322-323; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.1-3; Klaviyo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, (Terc. Ömer Rıza Doğrul), Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1975, s.97, 152; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.395-396; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara, 2006, s.79. Mirza Mîrânşâh aynı yıl içinde görevinden azledilip yerine oğlu Mirza Ebübekir getirildi. Klaviyo, *Timur Devrinde Kadis'ten...*, s.97, 152; İbni Arabşâh, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.175-177; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.397; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.79, dn.15.

²⁶ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.60; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine...*, s.69.

²⁷ Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.292-293; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.585; Hüseyin Mir Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.227.

²⁸ Andican, *Emîr Timur...*, s.218.

²⁹ Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.434; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân*, s.18-19.

çıkardığı memnuniyetsizlik de Emîr Timur'un bölgeye yeniden sefer düzenlemesini gerektiren bir başka nedendi.³⁰

Hindistan'dan Semerkand'a dönen Emîr Timur 802/1399 yılında Tebriz'e geldi. Mirza Mîrânşâh'ı burada nâib bırakarak Rebiülevvel 802/Kasım 1399'da Karabağ'a geldi. 802/1399-1400 yılı kışını burada geçirdi.³¹ Emîr Timur'un Azerbaycan'a gelmesiyle buradan ayrılan Kara Yusuf önce Musul'a ardından Ahmed Celâyir ile birlikte Bağdad'a gitti.³² İkisi de Emîr Timur'un Sivas'a gitme niyetini bildiklerinden Memlûklara sığınmaya karar verdiler. Ancak Memlûkler Emîr Timur'dan çekindikleri için sığınma isteğini kabul etmediler. Bu nedenle Kara Yusuf ve Ahmed Celâyir 802/1400 tarihinde Osmanlılara sığındılar.³³ Emîr Timur Karabağ'a gelen Yıldırım Bayezid'in elçileri ile gönderdiği mektupta onların ya iadesini ya da öldürülmelerini istese de bu isteğine Yıldırım Bayezid olumlu cevap vermedi.³⁴

Emîr Timur'un Yıldırım Bayezid'in elçisine söylediği sözleri Ebûbekr-i Tihriânî şu cümlelere kaydetmiştir:

*“Her zaman kâfire karşı cihad eden Yıldırım'ın yol kesme, fitne ve fesat ile uğraşan İslâm dünyasında karışıklık çıkaran Kara Yusuf'u bağlayıp kendisine teslim etmesini, ülkesinden kovulmasını veya öldürülmesini, böyle yapmasının aralarındaki dostluğu canlandıracağını amaçlarının dostluk ve samimiyet olduğunu bildirmişti.”*³⁵

Yıldırım Bayezid, Aksaray'ı Kara Yusuf'a dirlik olarak verdi. Bir süre sonra ikisi birlikte Mutahharten'e saldırarak Kemah ve Erzincan'ı ele geçirdiler. Bu başarıdan sonra Yıldırım Bayezid, Kara Yusuf'a Erzincan Emîrliği'ni verdi. Ancak o, bu görevi on altı gün gibi çok kısa bir süre yaptı. Emîr Timur'a teslim edileceği korkusuyla Ankara Savaşı öncesinde Bursa'dan ayrıldı ve Muharrem 805/Ağustos 1402'de Hille'ye ulaştı.³⁶

27 Zilhicce 804/28 Temmuz 1402 tarihindeki Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i mağlup eden Emîr Timur, Kara Yusuf'un üzerine Mirza Ebûbekir komutasında bir ordu göndererek onu da ağır bir yenilgiye uğrattı.³⁷ Emîr Timur ile baş edemeyip tekrar kaçış yolunu tutan Kara Yusuf, Şam'a geldi. Bir süre sonra Ahmed Celâyir de buraya geldi. Ancak Memlûk Sultanı Ferec'in emri ile tutuklandılar. Yaklaşık bir yıl hapiste kaldıktan sonra bazı araştırmacılara göre kaçarak bazı kaynaklara göre serbest bırakılarak kurtuldular.³⁸ Bundan sonra da Kara Yusuf Timurlularla mücadeleyi bırakmadı. Ondan sonra gelen Karakoyunlu hükümdarları da bu mücadeleyi inatla sürdürdüler. Nitekim hem Emîr Timur döneminde hem de ondan sonra Timurlulara karşı gerçek manada direnebilenler sadece Karakoyunlular.³⁹

Eleşkirt ve Selmas savaşları hakkında Karakoyunlu ve Timurlular ile ilgili yapılan çalışmalarda değinilmiştir. Ancak bu alanda yapılmış müstakil çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle başta dönemin

³⁰ Klaviyo, *Timur Devrinde Kadis'ten...*, s.95; Muinu'd-dîn-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârih...*, s.372-73; Aka, *Timur ve...*, s.24-25; Andican, *Emir Timur...*, s.214.

³¹ İbni Tagrıberdi, *En-nücümü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (Arapçadan Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s.353; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara, 2000, s.25.

³² İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.271; İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, TTK, Ankara, 1994, s.22; Aka, *Timur ve...*, s.25.

³³ Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.435.

³⁴ Nizamüddin Şâmî, *Zafername*, s.296-297; İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.289; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur...*, s.382, 387, 414; Muinu'd-dîn-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârih...*, s.386; İbni Tagrıberdi, *En-nücümü'z-Zâhire...*, s.353; Ebûbekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.44-45, 47; Mevlânâ Mehmet Neşri, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1405)*, (Haz. N. Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s.144-145; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.53-54; Sümer, “Kara-Koyunlu”, C.IV, s.586; Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.435; Şirin Beyânî, *Târîh-i Âl...*, s.98; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.311-312; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.30-31; Aka, *Timur ve...*, s.27; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkânân*, s.19-20; Eğilmez-Macit, *Bozkırın Son Fatih Emir Timur...*, s.76-77; Andican, *Emir Timur...*, s.228-229, 242-243; Harold Albert Lamb, *Emir Timur*, (Çev. A. G. Bozkurt), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2020, s.249.

³⁵ Ebûbekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.44-45.

³⁶ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.61-62; Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.435; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkânân*, s.20; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.22; Aka, *Timur ve...*, s.25.

³⁷ Ebûbekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.47; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.31.

³⁸ Şirin Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, İntişârat-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran, 1381, s.99.

³⁹ Beatrice Forbes Manz, *Timurleng Bozkırın Son Göçebe Fatih*, (Çev. Z. Bilgin), Kitap Yayınları, İstanbul, 2006, s.193.

kaynakları olmak üzere günümüz araştırma eserlerinden de faydalanarak konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı; Karakoyunlu-Timurlu mücadelelerinin önemli bir kısmını oluşturan Eleşkirt ve Selmas savaşları ile hem Timurluların bölgede tekrar hâkimiyet sağlamalarını hem de Karakoyunlular, Osmanlılar, Memlûkler ve bölgedeki diğer devletler üzerinde bu savaşların yarattığı korku ve tedirginliği anlatmaktır.

1. Eleşkirt Savaşı'na Kadar Mirza Şahruh Döneminde Timurlu-Karakoyunlu İlişkileri

Timurlular ile Karakoyunlular arasındaki düşmanlıklar yıllarca devam etti.⁴⁰ Başta Emîr Timur ve Mirza Şahruh olmak üzere Timurlu hükümdarları Karakoyunluları dağlarda yol kesici olarak dolaşan, hac kervanlarını yağmalayan eşkiyalar olarak görüyorlar ve bu nedenle onları bertaraf etmek istiyorlardı.⁴¹ Ancak onların Karakoyunlulara karşı bu şekildeki bakış açıları düşmanlıklarının görünen sebebiydi. Emîr Timur, Anadolu seferinden dönerken Mirza Ebû Bekir'e Irak-ı Arab, Bağdad, Vâsıd, Basra ve Musul başta olmak üzere bölgenin önemli yerlerini verirken aynı zamanda onu Kara Yusuf'un da ortadan kaldırılması ile görevlendirmişti.⁴² Azerbaycan'ın da içinde bulunduğu bölgenin Timurlu hâkimiyetinde veya onlara bağlılığını bildiren yerel emîrlerin elinde bulunması gerek Emîr Timur'un ve gerekse ondan sonra tahta geçen oğlu Mirza Şahruh'un temel politikasıydı.

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde bahsedileceği üzere Karakoyunlular hem Emîr Timur'un hem Mirza Şahruh'un yaptıkları seferlerden sonra başkentlerine her dönüşlerinin ardından tekrar saldırıya geçip bölgede hâkimiyet kurmaya çalıştılar. Bu nedenle Karakoyunlular ile Timurlular arasındaki amansız mücadeleler Emîr Timur'un ölümünden sonra da devam etti.⁴³ Onun ölümünden sonra Kara Yusuf Azerbaycan'a saldırdı.⁴⁴ Irak-ı Acem, Sultâniye, Zencan, Kazvin ve Mardin'i aldı.⁴⁵ Böylece Emîr Timur'dan sonra Azerbaycan yeniden Kara Yusuf'un eline geçti.⁴⁶

Kara Yusuf'u cesaretlendiren en önemli sebep Emîr Timur'un ölümünden hemen sonra Mirzalar arasında ortaya çıkan taht kavgalarıydı.⁴⁷ Emîr Timur'un ölümünden sonraki Karakoyunlu-Timurlu mücadelesinin ilk yılları Mirza Mirânşâh ve onun oğlu Mirza Ebûbekir ile Kara Yusuf arasında geçti. Bu dönemde Mirza Şahruh, yeğeni Halil Sultan ile uzun bir süre taht kavgası yaptığı için batıdaki meselelerle tam olarak ilgilenemedi.

Kara Yusuf'un karizmatik kişiliği, emîrlere karşı uyguladığı etkili ve birleştirici politikalar onun mücadele direncinin artmasında çok etkili oldu. Nitekim Mirza Ebûbekir ile olan mücadelesi sırasında Tebriz'de emîrlerini toplayarak; “*Ben Türkmen kabilesindenim. Yaylağım Aladağ, kışlağım Diyarbakır ve Fırat sahilleridir. Saltanat işleri beni ilgilendirmez. Dileyen şimdi Mirza Ebûbekir'in yanına gidebilir.*” demesi ve emîrlerin de onunla birlikte mücadeleye hazır olduklarını, eğer Azerbaycan'a Emîr Timur'un atadığı emîrleri Mirza Ebûbekir öldürüp yerine kendi rezil adamlarını atamasaydı savaşmayabileceklerini, ancak şimdi savaştan yana olduklarını söylemeleri, onun adamlarını yanında tutmak için ne denli başarılı politika izlediğini göstermektedir. Emîrlerinin sarf ettikleri sözler Kara Yusuf'un tam da duymak istediği gibiydi. Onun yaptığı konuşmanın aslında emîrlerini serbest bırakmaktan ziyade yanında tutmak için uyguladığı bir taktik olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kara Yusuf, emîrlerinin söyledikleri bu sözlerden memnun kalıp savaş kararı aldı⁴⁸ ve Mirza Ebûbekir'in

⁴⁰ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.458.

⁴¹ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.188; Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur*, s.158, 381; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, (Çev. İsmail Aka), TTK, Ankara, 1988, s.92; Ebûbekir-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.44-45; Sümer, “Karakoyunlular”, C.6, s.295.

⁴² Macit, *Timurlular...*, s.144.

⁴³ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

⁴⁴ İbni Arabşâh, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.370.

⁴⁵ Muhammed Rıza Rahmeti, “Ebram Mirza Şahruh-i Timûri ve Kara Yusuf-ı Karakoyunlu Berayî Sulta ber Sultâniye Feslnâme-yi İlmî Pejuheş-i Târih-i İslâm u İran”, *Danışgâh-ı ez-zehra*, S.9, 1390, s.77-78.

⁴⁶ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.70.

⁴⁷ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.92.

⁴⁸ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ fî Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. 6, Kitâbfurûşîha-yi Merkezi Hayyam, Tahran, 1339, s.557-558; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.56; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.684-685; Mollâ Ahmed Tetevî-Ahmed-Kazvîni, Asâf Han, *Târih-i Elfî*, (Tashih, Gulâm Rızâ Tabâtâbâyî Mecc), C.4, Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1382/2004, s.3274.

üzerine gitmek için yola çıktı.⁴⁹ Mirza Mîrânşâh, oğlu Mirza Ebûbekir'e sabırlı olmasını ve acele etmemesini söylediye de o, Kara Yusuf'u ortadan kaldırmayı kafasına koyduğundan bu tavsiyeye pek fazla itibar etmeyerek⁵⁰ Tebriz'e yöneldi. Ancak şehirde veba salgını olduğu için buraya giremeyip Şenb-i Gazan'a⁵¹ geldi. Oradan da Nahcivan'a gitti.⁵² Artık savaş kaçınılmazdı.

Kara Yusuf'un ordusunun sağında Pîr Hüseyin Sa'd, solunda Dizek bulunuyordu. Emîr Yusuf, İlyas Bey, Mûsâ Bey, Pîr Ömer Bey ve Bîrim (Pîrim) Beg de orduda görev alan diğer önemli emîrlerdi. Timurlularda ise; merkezde Mirza Ebûbekir ve Mirza Mîrânşâh olmak üzere, sağ kanatta; Emîr Duladay, Emîr Şîr Beg Tükel, Emîr Nâsır, Emîr Şîrvan ve Emîr İgu Timur, sol kanatta; Melik İzzeddîn Şîr ve iki oğlu, Hâce Berdû, İsmail Ateke, Mirek Mincân, Kutluğ Hâce ve Şeyh Muhammed Daruga gibi önemli emîrler görev aldı.⁵³

İki taraf 12 Cemâziyyevvel 809/14 Ekim 1406 tarihinde Aras Nehri'nin kenarında saf tuttular. Karşılıklı ok atışlarıyla başlayan savaş kısa sürede şiddetlendi.⁵⁴ Üç gün süren şiddetli savaşta Mirza Ebûbekir kahramanca mücadele ettiyse de ağır bir yenilgiye uğradı. Askerlerinin bir kısmı Aras Nehri'nde boğulurken bir kısmı da Karakoyunlulara esir düştü. Mirza Ebûbekir önce Merend'e sonra Tebriz'e kaçtı.⁵⁵ Kara Yusuf'un adamlarının Tebriz'e geldiğini sanıp burada da duramadı.⁵⁶ Kara Yusuf bu savaşı kazanmakla şöhretini daha da arttırdı.⁵⁷ Karakoyunlular yüklü miktarda ganimet ele geçirdiler.⁵⁸

Emîr Timur'un ölümünden sonra Karakoyunlular ile Timurlular arasındaki ikinci büyük savaş Tebriz'in yaklaşık iki konak güneyinde Şenb-i Gazan yakınındaki Serd Rûd'da yapıldı.⁵⁹ Bu savaşın sebebi de yine Timurluların Azerbaycan'a hâkim olmak istemeleriydi. Üstelik de Mirza Ebûbekir Aras Nehri'nin kıyısındaki yenilginin acısını unutamıyordu. Kara Yusuf, Mirza Ebûbekir'in Azerbaycan'ı almak için üzerine geldiğini fark edip kalabalık bir ordu topladı.⁶⁰

Mirza Ebûbekir, Kara Yusuf'un Tebriz'den Sultâniye'ye⁶¹ gelmekte olduğunu duyunca önce Ebher'e sonra Kazvin'e oradan da Sultâniye'ye geldi. Burada yerine Derviş Kuşçu'yu bırakarak Demâvend'e gitti. 810 yılı Cemâziyyevvel ayının sonlarında (1407 yılı Kasım ayının başlarında)

⁴⁹ Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer fî Ahbârî Efrâdi'l-Beşer*, C. 3, (Neşr. M. N. Debir Siyâki), Kitâbfurûşî Hayyam, Tahran, 1362 s.571; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.55; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Timuriyân ve Türkmânân*, s.240.

⁵⁰ Macit, *Timurlular...*, s.153.

⁵¹ İnşasına İlhanlı hükümdarı Gâzân Han zamanında başlanmış ve onun ölümünden sonra kardeşi Argûn Han zamanında tamamlanmıştır. İçerisinde Hânkâh, Câmii, tekke, dârü's-siyâde, bîmârhâne ve rasadhâne başta olmak üzere birçok eğitim ve hayır kurumu bulunan bu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XIV. Yüzyılda Tebriz'de Bir Hayır ve Kültür Kurumu: Şenb-i Gâzân (Gâzânîyye)", *Tarih Dergisi*, S.38, 2022, ss.253-290.

⁵² Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'ı Bahreyn*, C.II/1, (Neşr. A. Nevâî), Tahran, 2004, s.69; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.569.

⁵³ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.170; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.73; Ensar Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, 2017, s.155.

⁵⁴ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, s.7 dn.30; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.569; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.69-70; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.57; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248; Gündüz, *Kadı Ahmed Gaffarî'nin Tarihi Cihan-Ârâ İsimli...*, s.42.

⁵⁵ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.171; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, s.7 dn.30; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.569; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.69-70; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.57; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.435; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.403; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3274; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.73; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.52.

⁵⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.171; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.569; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.57.

⁵⁷ İsmail Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Karakoyunlular Devri)*, TTK, Ankara, 2001, s.4; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.52; Sümer, savaşta Karakoyunluların eline çok miktarda ve değerli ganimet geçtiği için Timurluları takip edemediklerini kaydetmiştir. Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.74.

⁵⁸ Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3274; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.74.

⁵⁹ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, s.7 dn.30; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.435; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.6.

⁶⁰ Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.298; Aka, *Timur ve...*, s.45; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.6.

⁶¹ Sultâniye İran'ın batısını kontrol edebildiği için Mirza Şahruh açısından çok önemliydi. Ekonomik ve iktisadî yönden gelişmişti. Muhammed Rıza Rahmeti, "Ebram Mirza Şahruh-i Timûri ve...", s.80. Kara Yusuf açısından ise buranın milletlerarası ticaretin önemli bir merkezi olmasıydı. Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.95.

Miyâne'ye, 17 Cemâziyyelâhir/19 Kasım 1407'de Erdebil'e, 22 Cemâziyyelâhir/24 Kasım 1407'de Meraga'ya geldi ve burayı yağmaladı.⁶² Mirza Ebûbekir'in kardeşi Mirza Halil Sultan'ın yanındaki Canikurbânilerden⁶³ 5 bin kişi Nevruz, Behrâm, Abdurrahman ve Keykubad başta olmak üzere bir kısım emîrler ile Astarabad'dan Hârezm yoluyla Rey'e oradan da Mirza Ebûbekir'in yanına gelip orduya katıldılar.⁶⁴ Canikurbânilerin katılmasıyla daha da güçlendiğini düşünen Mirza Ebûbekir 18 Zilkaade 810/15 Nisan 1408 tarihinde Şenb-i Gazan'a geldi.⁶⁵ Bu sırada Kara Yusuf Sultâniye'ye ulaşmış buradaki halkı Azerbaycan'a gönderdi.⁶⁶

Timurlu ordusunun merkezinde; has adamları ile birlikte Mirza Ebûbekir, onun sağ tarafında önde babası Mirza Mîrânşâh, onun arkasında Canikurbânî emîrlerinden Behram, Nevruz ve Keykubad, sol kanadında; Emîr İgu Timur, Emîr Şîr Beg ve Emîr Doladay vardı. Kara Yusuf'un ordusunda ise merkezde kendisi, sağ kolda oğulları, Saa'dlu Pîr Hüseyin, Busad, Esed ve Celâleddîn Dizék, solunda ise Emîr Mısır'ın çocukları Ahmed ve Gazan, Emîr Bîstam ile kardeşleri Mansur, Ma'sum ve Döger ile bazı ileri gelen beyler vardı.⁶⁷

İki ordu 24 Zilkaade 810/21 Nisan 1408 tarihinde Serd Rûd'da karşılaştı.⁶⁸ Burada çok şiddetli bir savaş oldu.⁶⁹ Karakoyunlular daha savaşın başında üstünlüğü ele geçirdiler.⁷⁰ Kısa sürede Timurlu ordusu bozuldu.⁷¹ Savaş sırasında Mirza Ebûbekir'in merkezine hücum eden Karakoyunlular çok sayıda Timurlu askerini öldürdüler.⁷² Mirza Mîrânşâh'ın yanında ordunun merkezinde bulunan Canikurbâniler fazla bir başarı gösteremediler.⁷³ Savaşın şiddetlendiği sırada Mirza Mîrânşâh attan düşmüş ve bunu fırsat bilen bir Türkmen onu öldürmüştü.⁷⁴ Mirza Mîrânşâh'ı öldüren Emîr Döger Mûsâ'nın gulâmı idi ve onun kim olduğunu bilmeden öldürmüştü.⁷⁵ Mirza Ebûbekir, Celâleddîn Dizék'i öldürdükten sonra

⁶² Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.226; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-i Sadeyn...*, s.83; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.571; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.64; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.58.

⁶³ Canikurbaniler: Büyük Moğol İmparatorluğu zamanında İran'ın önemli sivil vâlilerinden olan Emîr Argun Aka'nın oğlu Emîr Erdâi Gâzân'ın soyundan gelen geniş bir ailedir. Emîr Erdâi Gâzân'ın oğlu Emîr Argunşah İlhanlıların son döneminde Nesâ, Ebîverd, Nişâbûr, Yazer, Meşhed ve Tûs civarında hüküm sürmüştü. Emîr Argunşah'ın ölümünden sonra yerine oğlu Emîr Muhammed Bey geçti. Onun da ölümünden sonra kardeşi Emîr Ali Bey Canikurbânî bu bölgelerin hâkimi oldu. Emîr Timur daha hükümdar olmadan önceki mücadeleleri sırasında onu Mahan'da 60 gün hapiste tutan da bu Emîr Ali Bey Canikurbânî'dir. Emîr Timur zamanında itaat altına alınıp ona görevler verildiyse de güven vermediğinden ve bölgedeki yerel güçlerle Timurlular aleyhine sürekli ittifaklar içinde bulunduğundan akrabalarıyla birlikte Semerkand'a sonra Andican'a gönderildi. Akrabaları da Taşkent'e gönderildi. 783/1382 yılında burada idam edildi. Canikurbani ailesi yaşadıkları bölgeden zamanla Horasan'a tekrar gelmeye başladılar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hâfiz-i Ebrû, *Mecmu'a-yi Hâfiz-i Ebrû (Penç Risâle-i Târihi der Bare-i Havâdis-i Devârân-ı Emîr Timur-ı Gürgân, Cinq Opuscules de Hâfiz-i Abrû Concernant l'histoire de l'Iran autempts de Tamerlan)*, Ed. critique par Felix Tauer, Çekoslov-Prague, 1959, s.27-29 ; Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, s.24-25, 104-108; Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur...*, s.44-45, 125, 130-134, 138; Mustafa Şahin, Emîr Timur'un Hapis Hayatı", *I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu*, Kırıkkale Üniversitesi, 2017, ss.599-606.

⁶⁴ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93; Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.227; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-i Sadeyn...*, s.83; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.557; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.571; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.62; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3280; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.58.

⁶⁵ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93-94.

⁶⁶ Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.569; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.61.

⁶⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.228-229; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.54.

⁶⁸ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.64; Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.229; İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.370; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.397; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-i Sadeyn...*, s.83; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.64; Şeyh Muhammed Bek b. Yar Muhammed b. Hoca Muhammed, *Tarih-i Selâtin-i Tatar Han*, (Çev. Mehmet Akif Erdoğan-Ayşe Değerli), Selenge Yayınları, İstanbul, 2020, s.108; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.58; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.75; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.298; Aka, *Timur ve...*, s.45; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.240; Rene Grousseau, *Bozkır İmparatorluğu Attila/Cengiz Han/Timur*, (Çev. M. R. Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, 428.

⁶⁹ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî bu savaşın sultanlara yaradır bir şekilde olduğunu kaydetmiştir Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.64.

⁷⁰ Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.54.

⁷¹ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93.

⁷² Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.571; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân ve Türkânân...*, s.240.

⁷³ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.229; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.6.

⁷⁴ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.571; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timuriyân...*, s.240; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berin*, s.405.

⁷⁵ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-i Sadeyn*, s.84; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.64; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.58; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.74; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.6. İbn Arabşah, Mirza Mîrânşâh'ın bu savaşta Kara Yusuf tarafından öldürüldüğünü kaydetmiştir. O,

dönerken, elbiselerine tamah eden ve kim olduğunu bilmeyen birisinin babası Mirza Mîrânşâh'ı öldürdüğünü gördü.⁷⁶

Mirza Mîrânşâh'ı öldüren kişi onun kesik başını Kara Yusuf'a getirince, o, duruma kızıp Mirza Mîrânşâh'ı öldürenin kellesini kestirdi.⁷⁷ Mirza Mîrânşâh'ın ölümüyle moralleri daha da bozulan Timurlular ağır bir yenilgi alarak dağıldılar. Mirza Ebûbekir, tıpkı daha önceki savaşta olduğu gibi yine savaş meydanından kaçıp canını zor kurtardı.⁷⁸ Türkmenler çok fazla esir ve ganimet aldılar.⁷⁹ Bu esirler arasında Mirza Mîrânşâh'ın zevce ve câriyeleri de vardı.⁸⁰ Tâcü's-Selmânî'nin deyişiyle; “Denizler kadar çok kıymetli eşya ve mücevherat Karakoyunluların eline geçti. Çin ipeği ve desenli Hitay ipeği hayvanların ahırlarının yaygısı oldu.”⁸¹ Kaynaklar, Karakoyunluların başta bin adet samur postu olmak üzere çok miktarda ganimet aldıklarını, bunların değerini bilmeyerek çok ucuz fiyata sattıklarını, Kara Yusuf'un sadece Mirza Mîrânşâh'ın ganimetini kendisine aldığını kaydetmişlerdir.⁸²

Groussed, Serd-Rûd'daki savaşın Doğu tarihinin en önemli muharebelerinden birisi olduğu fikrindedir. Ona göre bu savaş Emîr Timur'un batı tarafındaki fetihlerinin neticesini ortadan kaldırıyor.⁸³ Daha Emîr Timur'un ölümünden üç yıl gibi kısa bir zaman geçmeden, önce Mirza Mîrânşâh sonra da oğullarının ölümü üzerine Azerbaycan ve Irak-ı Arab tekrar Karakoyunluların eline geçti.⁸⁴ Timurlular ilk defa büyük bir toprak parçasını kaybettiler ve bir daha buralarda kesin bir hâkimiyet kuramadılar. Karakoyunlular ise bu savaştan sonra aşiretten devlet durumuna geldiler⁸⁵ ve

muhtemelen Karakoyunlular tarafından öldürüldüğünü belirtmek için böyle bir kayıt düşmüştür. İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, 370. Schiltberger; Mirza Mîrânşâh'ın Kara Yusuf'un esir alıp kellesini vurdurduğunu ve kafasını bir mızrağın ucuna takarak Tebriz'e gönderdiğini kaydetse kaynakların hiçbiri tarafından bu bilgi doğrulanmamıştır. Fadime Oktay, *Schiltberger'in Hatıratı (Çevirisi ve Kritiği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2009, s.45. Tarihname yazarı da bu savaşta Mirza Mîrânşâh'ın bir darbe sonucu öldüğünü kaydetmiş ancak ayrıntı vermemiştir (Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93.

⁷⁶Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.228-229; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.83; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Şeyh Muhammed Bek b. Yar Muhammed b. Hoca Muhammed, *Tarih-i Selâtin-i...*, s.108; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.240; Şirin Beyânî, *Târih-i Âl...*, s.102; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.54; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.6; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.685-686; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkmenân*, s.23. Kaynakların tamamı Mirza Mîrânşâh'ın bu savaşta öldürüldüğünü kaydetmişlerse de birçoğu nasıl öldürüldüğü hakkında ya çok az ayrıntı vermiş ya da hiç vermemişlerdir. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, *Târih-i Kebîr*, s.64; Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.196; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3380; Andreyan, “XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine..”, s.87.

⁷⁷Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.229; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, s.84; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.65; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.240; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.405. Mirza Mîrânşâh'ın gövdesini Sohrab'da gömdüler. Bir süre sonra Şemseddîn Gurî, derviş kılığında gelip onun kemiklerini aldı ve Maveraünnehir'e götürerek Keş'te toprağa verdi. Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.229; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.65; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.240; Gleb Golubev, *Uluğ Bey*, (Terc. Abdrasul İsakov), 2. Baskı, TTK, Ankara, 2021, s.74.

⁷⁸ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, *Târih-i Kebîr*, s.7, dn.30, 64; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.64; Minorsky, “The Qara-qoyunlu..”, s.58; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.240; Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.435. Mirza Ebûbekir önce Sultâniye'ye (Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.84; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.239) sonra Yezd'e kaçtı. Buranın ileri gelenleri şehrin kapılarını açmayınca Kirman'a Sultan Üveys'in yanına kaçtı. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, *Târih-i Kebîr*, s.7 dn.30, 64; Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.7; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.405. Burada Sistan şahları ile birlikte Mirza Şahruh'a karşı isyan etmeyi düşündüyse de Mirza Şahruh bölgeye gelince o burada tutunamayacağını anlayarak Kirman'a geri önmek zorunda kaldı. İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.406; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.7. Kirman'da İdigu ile yaptığı savaşta öldürüldü. İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.370; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, *Târih-i Kebîr*, s.7 dn.30; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.7.

⁷⁹Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.196; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.559; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.570; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.240; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3280.

⁸⁰Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.76.

⁸¹Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, s.93.

⁸²Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.560; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.65; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3380.

⁸³Groussed, *Bozkır İmparatorluğu...*, s.428.

⁸⁴İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.370; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvînî, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.55.

⁸⁵Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.55; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine...*, s.100.

Timurluların son dönemlerine kadar onların en kuvvetli rakibi oldular. Savaştan bir yıl sonra bölgenin alınması imkânsız kabul edilen kalesi Alıncak⁸⁶ da Karakoyunluların eline geçti.⁸⁷

Mirza Mîrânşâh'ın ölümü üzerine Mirza Şahruh, onun hâkimiyetindeki topraklardan Rey ve civarını önce sultan olup sonra maceralı bir hayattan sonra Mirza Şahruh'a teslim olan Mirza Mîrânşâh'ın oğlu Halil Sultan'a verdi.⁸⁸ Fars hâkimi Mirza İskender'in muhalefeti yüzünden Halil Sultan Karakoyunlulara karşı bir şey yapamadı.⁸⁹ Onun 16 Receb 814/4 Kasım 1411 tarihinde ölümü üzerine Mirza Şahruh buraları Mirza Mîrânşâh'ın diğer oğlu Mirza İcil'e verdi. Ancak kısa bir süre sonra o da öldü. Mirza Şahruh, Mirza Ebûbekir'in oğlu Mirza İlgir'i buralara tâyin etti. Yanına da tecrübeli emîrlerden verdi. Bu sırada sürekli güçlenen Kara Yusuf bölgenin tamamını ele geçirmenin plânlarını yapmaya başladı. Kısa bir süre sonra Sultâniye'yi yeniden aldı.⁹⁰ Karakoyunluların bölgedeki varlıkları gittikçe artmaya başladı. Bu nedenle Mirza Şahruh hükümdarlığı döneminde Karakoyunlu tehlikesini bertaraf edebilmek için üç defa Azerbaycan seferine çıktı.

2. Birinci Azerbaycan Seferi ve Eleşkirt Savaşı

2.1. Savaşın Sebebi

Kara Yusuf 1415 baharında Merdanşah adlı elçisini Mirza Şahruh'a göndererek Sultâniye ve Kazvîn'in kendisine kalması halinde ona itaat edeceğini bildirdi.⁹¹ Mirza Şahruh, Kara Yusuf'a, 822/1419 yılında Sıddık isimli adamı ile mektup yollayıp Kara Yusuf'un daha önce Mirza Mîrânşâh'ın ele geçirip nikâhına aldığı hanımını ve kızını mallarıyla birlikte göndermesi, Mirza Mîrânşâh'ın diyetini ödemesi, kendi adına hutbe okutup para bastırması⁹², oğullarından birini yanına göndermesi ve Kazvin ile Sultâniye'yi iade etmesi halinde ancak itaat etmiş sayacağını belirtti.⁹³ Kara Yusuf elçiye çok ağır sözler söyledi.⁹⁴ Geri dönen Sıddık; Kara Yusuf'un yaptığı kötü işleri, onun bölgede bağımsız hareket etmesini, yerel beyleri kendisine tâbi kılmasını, Mirza Şahruh'tan hiç çekinmeyip⁹⁵, savaşa hazırlanmasını ve iki devlet arasında barışın imkânsızlığını anlattı.⁹⁶ Aynı tarihlerde Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'in Mirza Şahruh'a gönderdiği bir mektup Kara Yusuf'un eline geçmiş ve onun oğlu Mirza İskender tarafından Osmanlılara verilmişti. Kara Yülük Osman Bey mektupta; Anadolu'daki

⁸⁶ Klaviyo; Alıncak Kalesi için; "Aras Nehri'nin kuzeyinde bir tepe üzerindedir. Kuleli bir duvarla çevrilmiş olan kalenin içinde çok sayıda bağ ve bahçe, kalenin dışında tarlalar vardır." şeklinde bir kayıt düşmüştür. Klaviyo, *Timur Devrinde Kadis'ten...*, s.85. İbni Arabşah ise kalenin sarp olduğu konusunda; "Bu kale el-Ukab Yıldızı'ndan daha sağlam, bulutlardan daha yüksektir. Anka Kuşu bu kalenin üzerinde uçmayı başaramaz." şeklinde not düşmüştür. (İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.106. Timur buranın alınması için çok çaba sarf etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Metanet Aziz, Aliyeva, "Emir Timur'u Şaşırtan Azerbaycan'daki Elince Kalesi", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005 Bildiriler*, (Ed. A. Kara-Ö. İşbilir), İstanbul, 2007, s.189-192.

⁸⁷ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.77. Toma Medsopski, Mirza Ebûbekir'in 1408 yılındaki savaştan bir yıl sonra tekrar Kara Yusuf'un üzerine yürüdüğünü ancak yine yenilerek herşeyini bırakıp kaçtığı şu cümlelerle kaydetmiştir: "İkinci yıl Mîrânşâh'ın oğlu Ebûbekir, sayısız hesapsız asker toplayarak (Kara Yusuf'un) üstüne geldi. Onlar bir nice gün Erzîn'de karşı karşıya gelecek öylece kaldılar. Lâkin bir gece Ebûbekir çadırlarını, silahlarını, devletin ve askerinin hazinelerini bütün varını yoğunu öylece Türkmen'e bırakıp askeri ile beraber gizlice kaçtı. O (Kara Yusuf) daha da güçlenerek, bir yıl Erzinka (Erzincan) şehrine yaklaşarak savaşız olarak kendine tâbi kıldı." Ancak bu bilgi diğer kaynaklarda bulunmamaktadır. Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.196.

⁸⁸ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr...*, s.423; Shiro Ando, *Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansab (Untersuchung zur Stammesaristokratie Zentralasiens im 14. und 15. Jahrhundert)*, Berlin, 1992, s.115; Mustafa Şahin, "Bir Sultan, Bir Acı Aşk Hikâyesi", *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23, 2020, s.374-375.

⁸⁹ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.94.

⁹⁰ Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine...*, s.100.

⁹¹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.109; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.105; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.436; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.12. Kara Yusuf ve Mirza Şahruh'un birbirlerine gönderdikleri mektuplar hakkında bkz. Abdülhüseyn-i Nevâî, *Esnâd ü Mükâtebât-ı Târîh-i İnan ez Timûr tâ Şâh İsmâ'il*, Bungâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran, 1341, s.167-173).

⁹² Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.13.

⁹³ Hâfız-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.711; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.649; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.109.

⁹⁴ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.122-123.

⁹⁵ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.122-123.

⁹⁶ Hâfız-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.711-712; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.116; Aka, *Timur ve...*, s.61; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.14.

beyler, Bizans ve Trabzon tekfurları, Gürcü melikleri, Şirvan, Gilan ve Lûristan hâkimlerinin Mirza Şahrüh'u beklediklerini yazmıştı.⁹⁷

Gerçekten de Kara Yusuf kendisini çok büyük görüyor ve Mirza Şahrüh'a karşı savaş hazırlığı yapıyordu. Silah ve yiyecek depolamaya başlamıştı.⁹⁸ Mirza Şahrüh, Sultâniye başta olmak üzere Azerbaycan'ın Karakoyunlularda kalmasını da istemiyordu.⁹⁹ Kafasından Mîrânşâh'ın akibeti geçti. Keşke o yaşasaydı da Kara Yusuf'a dersini verseydi diye düşündü.¹⁰⁰ Mirza Şahrüh'un hem Kara Yusuf'un itaat etmemesini hem de ağabeyi Mîrânşâh'ın Karakoyunlular tarafından öldürülmesinin intikamını almayı bunu sineye çekmesi veya unutmaması mümkün değildi. Bu nedenle o durmayacaktı. Devletin Batı kanadındaki işlerini yoluna koymak ve Kara Yusuf meselesini halletmek için sefer yapmayı düşünmeye başladı.¹⁰¹ Durumu istişâre etti ve etrafındaki devlet büyükleri savaşılması yönünde görüş beyan edince ülkenin dört bir yanındaki ordularına hazır olmalarını emretti.¹⁰²

2.2. Savaş Hazırlıkları ve Sefere Çıkış

Mirza Şahrüh zamanında ülkede yapılacak çok iş vardı. Emîr Timur'un ölümüyle ortaya çıkan karışıklıklar henüz ortadan kaldırılmış, düzen ve asayiş yeni sağlanmıştı. Ama yine de zaman zaman isyan ve başkaldırma hareketleri ortaya çıkıyordu. Onun Kara Yusuf ile uğraşacak zamanı yoktu. Bu nedenle Kara Yusuf'un üzerine sefer biraz gecikmişti. Mirza Şahrüh, ülkenin dört bir yanından orduya asker katılmasını emretti.¹⁰³ Hazinesinin durumunu teftiş ettirdi.¹⁰⁴ Tavacılar orduyu teftiş etmeleri için emir verdi. Silah ve savaş malzemesi başta olmak üzere her türlü teçhizat eksikliklerinin tespitini emretti. Mirza Uluğ Bey'in Maverâünnehir'de kalmasını ve emrine 10 bin süvâri verilerek Türkistan ve Moğolistan sınırlarını korumasını istedi.¹⁰⁵ Mirza Suyurgatmış eskisi gibi Kandehar ve Germsir'de kalacaktı. Emîr Seyyîd Ahmet Tarhan'ı Horasan'da kalması için görevlendirdi.¹⁰⁶ Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Mirza Şahrüh 15 Şaban 823/25 Ağustos 1420'de Herât'taki yönetim merkezi Bağ-ı Zagan'dan yola çıktı.¹⁰⁷ Ancak Timurlu ordusu Karakoyunlularla girişilecek bir mücadeleden çok da ümitli değildi, onlardan korkuyorlardı.¹⁰⁸

Mirza Baysungur öncü birliği olarak gönderildi.¹⁰⁹ Bu sırada hazırlıklar devam ediyordu. Büyük emirlerden Şâhmelik Hârezm'den geldi. Emîr Hasan Sûfi Tarhan birlikleri ile Mirza Şahrüh'a katıldı.¹¹⁰ Maverâünnehir'den 15 bin süvâri ve piyâde Ramazan ayının dördüncü günü orduya katıldı. Ordu 12 Ramazan/20 Eylül'de Câm vilâyetine ulaştı. Mirza Şahrüh, Şeyhülislâm Ahmed-i Câm'ın kabrini ziyaret edip yola çıktı.¹¹¹ 18 Ramazan/26 Eylül'de süvâri Nişabur'dan geçti.¹¹² Burada Mirza Baysungur, Horasan ordusuyla Mirza Şahrüh'a katıldı.¹¹³ Mirza Şahrüh 29 Ramazan/7 Ekim'de Behrabad'a ulaştı. Şeyh Sâdeddîn Hamevî'nin kabrini ziyaret etti.¹¹⁴ Ramazan Bayramı'nın namazını kılıp 6 Şevval/14 Ekim'de yola çıktı. Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî'nin kabrinde duâ etti. 7 Şevval/15 Ekim'de Bayezit-i Bistâmî'nin mezarına geldi. 10 Şevval/18 Ekim'de Mazenderan'dan Mirza

⁹⁷ Feridun Beg, *Mecmû'a-i Münşeat üs-Selâtin*, C.I, Dârû't-Tıbbâtü'l-Âmire, İstanbul, 1274h, s.153; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.13.

⁹⁸ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650.

⁹⁹ Abdülhüseyn-i Nevâî, *Esnâd ü Mükâtebât-ı Târih-i İran...*, s.177.

¹⁰⁰ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650.

¹⁰¹ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.3, s.712; Ebûbekr-i Tihârî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.55; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.245; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.13.

¹⁰² Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.605-606.

¹⁰³ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.84; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹⁰⁴ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.71; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.123.

¹⁰⁵ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.71; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.605-606; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.123; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹⁰⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.714; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹⁰⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.712; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.106; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân...*, s.249; İsfâhân-i Kazvîni, *Huld-i Berin*, s.455; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.14.

¹⁰⁸ Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târih-i Timurîyân ve Türkânân...*, s.249.

¹⁰⁹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.125.

¹¹⁰ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.714; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹¹¹ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.715; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650.

¹¹² Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.716; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.650-651.

¹¹³ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.717.

¹¹⁴ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.717-718; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.651.

Şahruh'un ordusuna dağ gibi büyük filler getirdiler. Nesâ, Hârezm, Bâverd, Bamyân, Gürgan, Damgan ve Mazenderan'dan askerler orduya katıldı.¹¹⁵ Mirza Şahruh 14 Şevval/22 Ekim'de Sinman'a geldi. Şeyh Rükneddîn Alâüddeve-yi Simnânî'nin kabrini ziyaret etti. Bu sırada Sistan, Ferah, Germsir, Kandehar, Gazne ve Kâbil orduları da Mirza Şahruh'a katıldı. Mirza Şahruh'un ordusu 20 Şevval/28 Ekim'de Dere-yi Nemek'den geçti. Önce Rey'e oradan da Veramin'e geldi.¹¹⁶ Emîr İlyas Hoca Bahadır, Aradan civarında Mirza Şahruh'a katıldı.¹¹⁷ Mirza İbrahim Sultan Fars'tan, Mirza Rüstem kalabalık bir orduyla İsfahan'dan, Emîr Çakmak¹¹⁸ Yezd'den, Emîr Kanaşirin Kirman'dan gelip orduya katıldı.¹¹⁹ Mirza Şahruh Rey'e geldiğinde ordusu o kadar kalabalık oldu ki, Timurlu ordusunun çokluğunu Târih-i Kebîr yazarı: "Hiçbir gözün görmediği ve hiçbir kulağın işitmediği kadar kalabalık ordu topladı." şeklinde kaydetmiştir.¹²⁰ Ordusunun son durumu hakkında bilgi alan Mirza Şahruh bu kalabalık ordunun her şeyini bizzat kendisi dikkatle kontrol etti. Rey hududunda orduyu düzene soktu. Askere ulûfe dağıttı ve savaşa hazır hale getirdi.¹²¹

2.3. Orduların Mevcudu

Mirza Şahruh'un Azerbaycan Seferi'ne çıkması üzerine Timurluların kendisi için Akkoyunlulardan daha tehlikeli olduğunu anlayan Kara Yusuf, onlarla olan mücadelesini bir kenara bırakıp daha büyük tehlike için tedbir almaya başladı. Bu sırada Hemedan, Sultâniye, Kazvin ve Tarum Kara Yusuf'un hâkimiyetindeydi.¹²² Kara Yusuf, oğlu Ebû Sa'îd'i Erzincan'ı koruması için bıraktı. Diğer oğullarına haber gönderip Mirza Şahruh tehlikesinden korkmamalarını ancak tedbir almalarını ve yardım için hazırlayabilecekleri en fazla orduyu hazırlamalarını söyledi. Ancak Adilcevaz'da zevk ve eğlence ile vakit geçiren oğlu Mirza İsfahan yardımına gelmedi. Bağdad'da bulunan oğlu Şah Muhammed Mirza da yardım teklifini geri çevirdi¹²³ ve Kara Yusuf için: "Babamda akıl kalmamış. Buna rağmen hiçbir zaman tenezzülde bulunmuyor" dedi.¹²⁴ Kara Yusuf'un diğer oğlu Mirza İskender babasının zevcelerinden birisiyle ona ihanet etti. Yaptığı bu çirkin işten dolayı korktu ve Kerkük ve Dohuk'a kaçtı. İsfahan'daki Mirza Cihanşah'ın yaşı küçüktü. Bu nedenle babasının yüklediği görevi yerine getiremedi.¹²⁵

Kara Yusuf Azerbaycan, Arrân, Irak-ı Arab, Bağdad ve Mugan'dan kalabalık bir ordu toplayarak Mirza Şahruh ile savaşmaya karar verdi.¹²⁶ Askerlerine bahşişler dağıttı. Katılanlarla birlikte Karakoyunlu ordusu daha da güçlendi. Kara Yusuf'un topladığı ordunun kalabalıklığını Hasan-ı Rumlu: "Sayıları güneşin zerrelere kadar çok ve ağaç yaprakları kadar sayısız gençler topladı."¹²⁷ şeklinde kaydetmiştir. Ancak yine de Mirza Şahruh'un ordusu daha muazzam ve daha kalabalıktı.

Mirza Şahruh'un ordusunun mevcudu 200 bine, Kara Yusuf'unki ise 50 bine ulaşmıştı.¹²⁸ Bazı araştırmacılar ise Kara Yusuf'un ordusunun 120 bin kişi olduğunu kaydetmişlerdir.¹²⁹ Rakamlar her ne kadar birbirini tutmasa da Mirza Şahruh'un ordusunun Kara Yusuf'un ordusundan daha fazla olduğu

¹¹⁵ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.718; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.651; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.125.

¹¹⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.719; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.651; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹¹⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.719-720.

¹¹⁸ Emîr Çakmak, Mısır ordusundan kaçarak Timurlulara sığınmıştır. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.21. Mirza Şahruh'un oğlu Baysungur'un kızı Fatma Sultan ile evlenmiş ve Mirza Şahruh'un birçok seferine katılmıştır. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.21. *Târih-i Cedîd-i Yezd* adlı eserin birçok yerinde onun yaptığı hayır kurumlarına değinilmiştir. Hüseyin b. Ali Kâtib, *Târih-i Cedîd-i Yezd*, (Neşr. İ. Efsâr), Tahran, 1345, s.97, 145, 181-182, 201-202, 212, 220, 224, 231.

¹¹⁹ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.720; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.651; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.125; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3334.

¹²⁰ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.84.

¹²¹ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.722.

¹²² Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.55; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.126; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.33, 34; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkmânân*, s.28.

¹²³ Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.57; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.126; Minorsky, "The Qara-qoyunlu..", s.62; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.33.

¹²⁴ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.126.

¹²⁵ Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.56.

¹²⁶ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.127.

¹²⁷ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.127.

¹²⁸ Fasîh-i Hâfi, *Mucmel-i Fasîhî*, s.241; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.587; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.436.

¹²⁹ Minorsky, "The Qara-qoyunlu..", s.62; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.300.

çok açıktır, ama aradaki fark çok olmasa gerektir. Ancak Türkmen hükümdarı Kara Yusuf hastaydı.¹³⁰ Ordusunda da hastalık vardı.¹³¹ Mirza Şahruh'un lehine görünen başka bir durum da ordusundaki filler ve develerdi. Nitekim Devletşâh, Mirza Şahruh'un Azerbaycan'a ilk yürüyüşünde ordusunda 30 bin devenin olduğunu kaydetmiştir. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda bu sayının çok abartılı olduğu anlaşılrsa da hem ordunun azametini hem de teçhizat ve nakil vasıtaları bakımından ne kadar güçlü olduğunu göstermesi bakımından çok önemli bir bilgidir.¹³²

2.4. Kara Yusuf'un Ölümü

Kara Yusuf oğullarından umduğunu bulamamıştı. Bir taraftan da hastalık onu perişan etmişti.¹³³ Bütün bu olumsuzluklara rağmen o, Mirza Şahruh ile mücadele konusunda geri adım atmadı.¹³⁴ Çok savaşçı ve cesur biriydi, barışa yanaşmıyordu. Karşısındaki ordu bu kadar kalabalık ve güçlü olmasına rağmen yine de inadını sürdürüyordu. Artık Mirza Şahruh'a başka yol kalmamıştı.¹³⁵ Ancak Timurlu ordusu çok yorgundu. Bu sırada kış da yaklaşmaktaydı. Memlûkler de Timurlulara karşı Karakoyunlulara yardım göndermişti. Emîr Şâhmelik kendi nökerlerinden Pâyende¹³⁶ adındaki elçiyi bir mektup ile Kara Yusuf'a gönderdi. Aklını başına almasını, gereksiz inatlaşmayı bırakmasını, eğer dediklerine uyarsa savaşa gerek kalmayacağını ve sorunların savaşız halledilebileceğini, Mirza Şahruh'u çok üzdüğünü, onun kalbini kazanmak için Sultâniye ve Kazvin'i teslim etmesini,¹³⁷ eğer söylediğini yaparsa Mirza Şahruh'a ona Irak-ı Arab'dan Anadolu ve Şam hududuna kadar olan yerleri vermesi ve Herât'a dönmesi için yalvaracağını söylediye de kâr etmedi. Üstelik Kara Yusuf, Şâhmelik'in gönderdiği adamını Tebriz'de hapsetti.¹³⁸

Kara Yusuf, Mirza Şahruh'un Rey'e geldiğini duyduğunda da korkuya kapılmadı.¹³⁹ Kazvin'den yola çıktı.¹⁴⁰ Bu sırada Mirza Şahruh, Emîr Yusuf Hoca'yı bin şöretli süvâri ile Kazvin'e gönderdi. Şehrin hâkimi Kâsım Türkmen, Sultâniye'ye kaçtı. Emîr Yusuf Hoca şehri teslim aldı ve Kazvinlilere iyi davrandı.¹⁴¹ Bu sırada Timurlu ordusu Tebriz'e yönelmişti.¹⁴² Mirza Şahruh'un Tebriz üzerine yürüdüğü haberi gelince Kara Yusuf hasta haliyle oraya yöneldi.¹⁴³

Mirza Şahruh ise onun cesaretini görünce şavaştan başka yapacak bir şey kalmadığını düşünüp zafer için Allah'a duâ ederek yardım istedi. İstihareye yattı.¹⁴⁴ 12 bin defa Fetih Süresi'ni okuttu.¹⁴⁵ Kara Yusuf ise hasta olduğu için ancak bir mahfeye binerek orduyu teftiş edebildi.¹⁴⁶ Karakoyunlu ordusu Sultâniye'ye geldi. Mirza Şahruh'un geldiğini duyan Kara Yusuf birliklerini denetleyip ordusunu hazırladıktan sonra savaş için harekete geçti.¹⁴⁷ Zaten hasta olup tahtirevan üzerinde savaşa giden Kara Yusuf, Tebriz'in güney doğusunda Sultâniye-Tebriz yolu üzerindeki Ucan'a yaklaşık dört fersah mesafedeki Saidâbad Köyü'ne geldiğinde durumu daha da kötüleşti. Bu sırada Mirza Şahruh da

¹³⁰ Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248.

¹³¹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.125.

¹³² Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.403.

¹³³ Ebübekr-i Tihârîni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.56; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248.

¹³⁴ Ebübekr-i Tihârîni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.56-57.

¹³⁵ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.651.

¹³⁶ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.126

¹³⁷ Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârîh*, C.4, s.722; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhi*, s.241; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfî*, C.4, s.3334.

¹³⁸ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhi*, s.241; Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârîh*, C.4, s.722; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.126; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.116; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.14.

¹³⁹ Ebübekr-i Tihârîni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.57.

¹⁴⁰ Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârîh*, C.4, s.724.

¹⁴¹ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456.

¹⁴² Ebübekr-i Tihârîni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.56.

¹⁴³ İbni Tagrıberdi, *En-nücumu'z-Zâhire...*, s.433; Ebübekr-i Tihârîni, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.56; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652.

¹⁴⁴ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652.

¹⁴⁵ Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârîh*, C.4, s.723; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.652; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Timurîyân...*, s.249; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.116; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.14.

¹⁴⁶ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.127.

¹⁴⁷ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târîh-i Kebîr*, s.84-85.

ilerliyordu. Kara Yusuf, Ucan'a yaklaşık iki fersah uzaklıkta bir yere gelince hastalığı ağırlaştı ve orada 7 Zilkade 823/13 Kasım 1420 tarihinde vefat etti.¹⁴⁸

Kara Yusuf'un ölümüyle ordusu dağıldı.¹⁴⁹ Askerleri ayak takımından insanlara benzeyen çapulcular gibi oldular. Onun altın küpesi için kulağını kestiler, kefenini dahi yağmaladılar.¹⁵⁰ Bu durumu Hasan-ı Rumlu ibret verici şu sözlerle kaydetmiştir:

“Ordu alanı Şâh ile dağılan satranç tahtası gibi dağıldı. Fil yapılı atlara binmiş birçok zayıf piyâde ve şehzâde, devlet atından inip düşkünlik toprağına yüz koydu. Mücevherler aşağı tabakadan insanların eline geçti. Hazine ve cephâneyi Türkmenler yağmaladılar. Onun cenaze işleri ve kefenlenmesine bile bakmadılar. Otağa atıp altın küpesi için kulağını kestiler.”¹⁵¹

Ebübekr-i Tihriânî ise Kara Yusuf'un ölümüyle ilgili olarak:

“Öyle ulu bir pâdişahın bedeni sahraya düşüp kaldı. Sonunda karga, (onun) kafatasını, dünyayı gören gözlerinden ayırdı. Devletsiz oğullarından, emîrlerinden ve büyüklük sahibi erkânından hiçbirini böyle sıkıntılı bir durumda vefa yoluna girmedir.”¹⁵² şeklinde kaydetmişken, Andreasyan ise Kara Yusuf'un rezilce öldüğünü, cesedinin şişip koktuğunu yazmıştır.¹⁵³

Kara Yusuf'un bu durumunu gören şehrin ileri gelenleri Emîr Şâh Melik'in hapse atılan nökeri Seyyid Muhammed-i Seccadî'yi serbest bıraktılar ve bir mektup göndererek ondan özür dilediler.¹⁵⁴ Kara Yusuf'u Tebriz'den Erciş'e götürüp sülâlesinin yanına gömdüler.¹⁵⁵ 10 Zilkade 823/16 Kasım 1420 tarihinde Sultâniye kadısı, Mirza Şahrüh'un yanına gelip Kara Yusuf'un akıbetini anlattı.¹⁵⁶ Rivayete göre Kara Yusuf öldüğü sırada Rey'de ibadetle meşgul olan Mirza Şahrüh, birden Türkmen Kara Yusuf öldü diye bağırması¹⁵⁷ ve on gün sonra Kara Yusuf'un ölüm haberi gelmişti.¹⁵⁸

Mirza Şahrüh, Kara Yusuf'un ölümüne ve Türkmen meselesinin halledilmiş olmasına şükretti. Rey'den Tebriz'e yöneldi.¹⁵⁹ Yanına Emîr Alike Kükeltaş ve Hâce Muhammed Şeref Simnânî'yi de vererek mirasın kaydı için önden Mirza Baysungur'u Tebriz'e gönderdi.¹⁶⁰ Peşinden de kendisi çok sayıda devlet erkânı ile savaşız ve kan dökmeden görkemli bir şekilde şehre girdi.¹⁶¹ Oğlu Mirza İbrahim Sultan'ın Meraga yoluna çıkmasını emretti. Kendisi ise 11 Zilkade/17 Kasım'da Sultâniye'ye geldi. Halk korkusundan kaleye çekilmişti. Mirza Şahrüh, ordunun geçişi sırasında halkın kaleden çıkmamasını emretti. Emîr Mûsâ'yı kale muhafızı olarak görevlendirdi. Sultâniye'den çıkıp Erdebil'e

¹⁴⁸ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.725-726; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.84; Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.57; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu'l-Gıyâsî*, s.238; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.15; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.653; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.607; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.127; Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkmânân*, s.28; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3335; Sümer, “Karakoyunlular”, C.6, s.300-301.

¹⁴⁹ Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.725-726; Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.57; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.654; Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.248; Minorsky, 1955: 62; Aka, *Timur ve...*, s.62; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.14; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.3.

¹⁵⁰ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.654; Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, 1342:248; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.11-112.

¹⁵¹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.128. Kara Yusuf öldüğünde Karakoyunluların hâkimiyet sahası Erzincan'dan Kazvin'e, Gence'den Bağdad'a kadar uzanıyordu. O, mert, cesur, cömertti. İrade sahibi ve liyakatli insanlara değer veren bir hükümdardı. Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.113-114; Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.436. Savaşlarda ganimetlerden pay almaz, askerlerine dağıtırdı. Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.113-114. Kara Yusuf, Karakoyunlu devletinin asil kurucusudur. Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.249; Sümer, “Karakoyunlular”, C.24, s.436. Cesedi önce Tebriz'e, oradan da Erciş'e götürülerek baba ve atalarının yanında gömüldü. Ancak türbesinin yeri bilinmemektedir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Kûr'ân-ı Kerîm'i Türkçeye çevirterek huzurunda okuttuğu söylenmektedir. Ama ondan elli yıl önce de Kara Yusuf Kûr'ân-ı Kerîm'i Türkçeye çevirtip okumuştur. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.84-85, dn 203.

¹⁵² Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.57.

¹⁵³ Andreasyan, “XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine...”, s.87.

¹⁵⁴ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.654; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.129.

¹⁵⁵ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.654.

¹⁵⁶ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.241; Hâfiz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.725-726; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.653.

¹⁵⁷ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.129

¹⁵⁸ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.403; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.130.

¹⁵⁹ Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.61.

¹⁶⁰ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.653.

¹⁶¹ Ebübekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.6.

ulaştı. Oradan Mugan tarafına gitti. 8 Zilhicce de Aras Irmağı'nı geçti.¹⁶² Bu sırada Kara Yusuf'un ölümüyle ortaya çıkan taht mücadelelerinde kardeşlerini bertaraf edip düzeni sağlayan Mirza İskender ise Karakoyunlu tahtına oturdu.¹⁶³

2.5. Eleşkirt Savaşı

Mirza İskender tahta oturduğu ilk aylarda Akkoyunlularla mücadele etti.¹⁶⁴ Ancak kendisi için asıl sorunun Timurlular olduğunu biliyordu. Bu nedenle büyük bir ordu hazırlayarak harekete geçti. Onun savaşa hazırlandığını haber alan Mirza Şahrüh Rey'den Tebriz'e hareket etti. Mirza İsfahan, Mirza Şahrüh'un Tebriz'e geldiğini haber alınca şehri terk ederek Mirza İskender'e katıldı.¹⁶⁵ Güçlerini birleştiren iki kardeş savaşa hazırlandılar.

Mirza Şahrüh savaş için gerekli eksikliklerin tamamlanmasını emretti. Kısa bir süre sonra da Eleşkirt Çayı'ndan geçerek ordunun sırtını Ağrı'nın güneydoğusundaki Balıklıgöl'e verip sağlamlaştırdı. İki ordu Ağrı'nın güneydoğusunda Hamur ile Taşlıçay arasındaki Ağa Deve'de karargâh kurdu.¹⁶⁶

Karakoyunlular için savaş sırasında en zor mücadele edecekleri şey fillerdirdi. Üstelik atların çoğu daha önce hiç fil görmedikleri için ürkerek kaçabilirlerdi. Bu nedenle savaştan önce öküzleri fillere benzeterek, üstüne askerlerin bindirildiği çamurdan filler yaparak ve bunları atlara göstererek onları fillere alıştırmaya çalıştılar.¹⁶⁷

Mirza Şahrüh'un ordusunun önünde; Mirza Baysungur, Emîr Şâhmelik ve Emîr Şeyh Lokman-ı Barlas, sağ tarafında; oğlu Şiraz Vâlisi Mirza İbrahim Sultan, İsfahan Vâlisi ve Mirza Şahrüh'un kardeşinin oğlu Mirza Rüstem, büyük emîrlerden Sultan İbrahim Câkü, sol tarafta ise Emîr İbrahim, Emîr Celâleddîn Firuzşah, Emîr Alike Kükeltaş, Emîr Cihanşah, Emîr Fermânşeyh, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey ve oğlu Ali Bey bulunuyordu.¹⁶⁸ Karakoyunlu ordusunun sağ tarafında adamlarıyla Saa'dlu oymağından Mihmad Bey, sol tarafında İspend Bey, Bayram Bey ve oğlu Şehsuvar Bey, Alpavut oymağından Korkan ve Sorkan beyler, merkezde ise Mirza İskender yer alıyordu.¹⁶⁹

¹⁶² Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.653.

¹⁶³ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.131; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.249; Abdülhüseyn-i Nevâî, *Esnâd ü Mükâtebât-ı Târîh-i İran...*, s.177. Kara Yusuf öldüğünde oğullarından Şâh Mahmud Bağdad'da, İskender Kerkük'te, İspend (İsfahan) Âdilcevaz'da, Cihanşâh Sultâniye'de ve Ebû Sa'îd Azerbaycan'daydı. Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.654; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.248; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târîhu'l-Gıyâsi*, s.256; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.15. Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3335. Veliâhd tayin ettiği oğlu Pîr Budak daha kendisi hayattayken 1418 yılında ölmüştü. Kara Yusuf'un ölümü üzerine taht mücadeleleri başladı. Bir kısım emîrler, askerler ve kabileler onun hazinelerini yağmalayıp Bağdad'da bulunan oğlu Şâh Muhammed'in yanına gittiler. Ondan umduklarını bulamayıp Mirza İskender'e katıldılar. Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.58; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.135-136; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.19; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.36. Kara Yusuf'un en cesur oğlu Mirza İskender (Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.48), bu sırada taht mücadelesine kalkışmıştı. Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.58. İbni Tagrıberdi; Kara Yusuf'un ölümünden sonra Bağdad tahtına oğlu Şâh Muhammed'in oturduğunu, Hristiyanlığa geçip halkı Hristiyan olmaya davet ettiğini, âlimleri ve Müslümanları perişan ettiğini, ondan sonra yerine İskender'in geçtiğini, onun da Şâh Muhammed'den daha kötü birisi olduğunu, daha sonra Mirza İsfahan'ın tahta geçtiğini, onun da zindik ve dinsiz birisi olduğunu, bunların Bağdad'ın harap olmasına sebep olduklarını, bu sülâleden şimdi Cihanşâh'ın Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem'de hüküm sürdüğünü ancak onun geçmişteki ailesini bilen halkın Cihanşâh'dan da çekindiklerini kaydetmiştir. İbni Tagrıberdi, *En-nücümü'z-Zâhire...*, s.436.

¹⁶⁴ Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.58-61.

¹⁶⁵ Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.61; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.35.

¹⁶⁶ Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.62; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.139. Bazı kaynaklar ise Karakoyunluların Erzurum ile Ağrı arasındaki Eleşkirt Çayı'nın kıyısındaki Altun Bahşi (Yahşi ?) denilen yerde ağırlıklarını bırakarak iki fersah ileride saf tuttuklarını kaydetmişlerdir. Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.310; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.247; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.123; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.13. Bu nedenle savaşın yerinin Ağa Deve veya Yahşi olduğu konusunda kaynaklarda iki farklı görüş vardır. Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.778; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.310; Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.62; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.139.

¹⁶⁷ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.310; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.139; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.123; Aka, *Timur ve...*, s.63; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.16-17.

¹⁶⁸ Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.62, 64; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3339.

¹⁶⁹ Ebûbekr-i Tihhrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.62; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.140; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.123-124.

İki ordu 29 Receb-1 Şaban 824/30 Temmuz-1 Ağustos 1421 tarihinde karşılaştı.¹⁷⁰ Taraflar savaşın ilk gününde birbirlerini yokladılar.¹⁷¹ Karakoyunlular, Timurlu ordusuna kanatlardan saldırarak özellikle Emîr Firuzşâh'ın bulunduğu sol tarafı perişan ettiler.¹⁷² Bu saldırılara bizzat Mirza İskender de katıldı.¹⁷³ Mirza Şahrüh çok heyecanlandı. Bir yandan ellerini semâya kaldırıp sürekli duâ ederken bir yandan da askerlerini yüreklendirdi.¹⁷⁴ Tihrani, o günün Çağataylılar için hicran gecesi ve ayrılık günleri gibi sıkıntılı geçtiğini kaydetmiştir.¹⁷⁵

Savaşın birinci gününün akşamı Timurlular ön saflara hendekler kazdılar.¹⁷⁶ Ani bir hücumu karşı ordunun bir kısmına nöbet tutturdular. İkinci günü taraflar savaşa devam ettilerse de bir sonuç alamadılar. Timurlulardan Hasan Sûfî Tarhan bir kısım Karakoyunlu askerlerini esir aldı. Mirza Ömerşeyh'in oğlu Mirza Rüstem çok kahramanca mücadele verdi.¹⁷⁷ Timurlular Karakoyunluların artçı birliğinden Saa'dlu Pîr Hüseyin'i esir aldılar.¹⁷⁸ Mirza Şahrüh tıpkı savaşın birinci gününün gecesinde yaptığı gibi ikinci gecesinde de hendekler kazdırttı ve ordunun bir kısmını nöbette bekletti. Üçüncü günde savaş erkenden başladı. Mirza Şahrüh'un sağ tarafındaki Mirza İbrahim Sultan, Mirza Rüstem ve Emîr Câkü, Mirza İskender'in sol tarafındaki İsfahan Bey, Bayram Bey, Şehsuvar Bey, Sorkan ve Korkan-ı Alpavut beylere saldırdılar. Mirza İskender'in sol tarafı büyük kayıplar verdi. Timurluların sol tarafında görevli olan Kara Yülük Osman Bey de bu mücadeleler sırasında çok büyük yararlılıklar gösterdi.¹⁷⁹ Saa'dlu Mihmad Beg, Osman Bey'in öncüsü olan Devre Beg'in eline esir düştü.¹⁸⁰ Saa'dlu Mihmad Beg'in Pîr Gayb adındaki oğlu, Uzun Hasan'ın babası Ali Bey tarafından esir alındı. Pîr Gayb'ın kardeşi Pîr Üveys de esir alınanlar arasındaydı. Kaçmaya çalışan emîrlerin çoğu da esir alındı. Mirza İskender duruma çok öfkelenmiş ve Ebübekr-i Tihrânî'nin anlatımıyla; "*Kükreyen fillerin ve yay kuşanmış piyâdelerin ön safı tuttukları Mirza Şahrüh'un merkezine saldırdı.*"¹⁸¹ Mirza İskender'in komutasındaki merkezdeki ordu, Timurluların öncü birliğini yendi. Mirza Baysungur, Şâhmelik ve Şeyh Lokman kaçtı.¹⁸² Mirza İskender çok sayıda Timurlu askerini esir aldı.¹⁸³ Bizzat kendisi fillerin hortumlarını keserek onları savaş dışı bıraktı. At ve develeri Mirza Şahrüh'un ordusunun arkasında kadınların bulunduğu alana kadar sürdü.¹⁸⁴ Askerlerin bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldı.¹⁸⁵

Karakoyunlular büyük bir üstünlük sağlamışlardı ve neredeyse savaşı kazanmak üzereydiler. Mirza Şahrüh çadırların arasına bir taharethâne kurulmasını emretti. Atından inerek abdest alıp namaz kıldı. Secdeye kapanıp zafer için duâ etti. Bu sırada Mirza Şahrüh'un büyük emîrlerinden ve tedbirliliğiyle ünlü olan Şâhmelik, düşmanın moralini bozup Timurlu ordusunun moralini arttırmak için davullar çaldırdı ve Karakoyunlu Mirza İspend'in esir edildiği şâyiasını yaydı.¹⁸⁶ Mirza Şahrüh 5-6 bin kişi ile Mirza Baysungur'u ordunun bozulan sol koluna destek için gönderdi.¹⁸⁷ Mirza Şahrüh'un merkez ve sol kanadı takviye etmesi ile bir anda durum Karakoyunluların aleyhine döndü. Savaşın ilk gününde büyük bir sıkıntı çeken ve sonraki gün ise neredeyse mağlup olmak üzere olan Mirza Şahrüh'un ordusu üçüncü

¹⁷⁰ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457; *Kadı Ahmed Gaffârî-yi Kazvînî*, 1342: 249; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.139; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.464; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3340; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.123; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.16-17; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37. Bu savaşın ismini Ebübekr-i Tihrânî *Sultan Savaşı* olarak kaydetmiştir. Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.62.

¹⁷¹ Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124.

¹⁷² Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.63; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

¹⁷³ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37.

¹⁷⁴ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64.

¹⁷⁵ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.63

¹⁷⁶ İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.463; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3339; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124.

¹⁷⁷ Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3339.

¹⁷⁸ Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124.

¹⁷⁹ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64.

¹⁸⁰ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124.

¹⁸¹ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64.

¹⁸² Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37.

¹⁸³ Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37.

¹⁸⁴ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.198; Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301; Aka, *Mirza Şahrüh ve ...*, s.124.

¹⁸⁵ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.198; Ebübekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64.

¹⁸⁶ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.316-317; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.464; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3340.

¹⁸⁷ Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3340; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301.

gün galip geldi.¹⁸⁸ Ebûbekr-i Tihrânî'ye göre, bu savaş çok kanlı olmuş ve Aras Nehri'nin suları kan gibi akmıştır. Tihrânî savaşı tasvire devam ederek; “*Bu savaşta aslanların hay huy seslerinin kahredici fırtınası toprak küreyi yerinden oynatıyor, zemheri küresinin deryâları, intikam meydanının oc ahıclarının göğüs sobasından dolayı ateş küresine dönüyordu.*” şeklinde cümleler sarf etmiştir.¹⁸⁹

2.6. Savaşın Sonucu

Karakoyunluların çok sayıda askeri ve yüklü miktarda hazinesi Timurluların eline geçti.¹⁹⁰ Mirza Şahruh galibiyet nedeniyle fetihnâmeler yazılmasını emredip savaş meydanından ayrılırken esir alınan kadın ve çocukları görünce onlara acıyarak serbest bırakılmalarını emretti.¹⁹¹ Mirza Şahruh, Mirza İskender'den boşalan yerleri kendi ailesinden birilerine veya emirlerine vermek istediye de Mirza İskender'den korktukları için onlardan hiç birisi bunu istemediler.¹⁹² Bu nedenle o, Azerbaycan'ın yönetimini Kara Yülük Osman Bey'in oğlu ve Uzun Hasan'ın babası Ali Bey'e verdi.¹⁹³ Akkoyunlu Osman Bey'e ganimetten yüklü miktarda pay verdikten sonra onu kendi görev yerine gönderdi.¹⁹⁴ Mirza Şahruh; İlyas Hoca'yı Sultâniye, Rey, Kazvîn ve Kûm civarına görevlendirdi. Emîr Şâhmelik (Esterâbâd yoluyla) Hâzerm'e, Mirza İbrahim Sultan, Mirza Rüstem ve başta olmak üzere sefere katılanlar görev yerlerine uğurlandılar.¹⁹⁵

Groussed, Mirza Şahruh elde ettiği üstünlüğü devam ettirebilseydi babasının zamanındaki parlak günlerin yeniden geleceğini ve devletin âdeta yeniden dirilişi olacağını kaydetmiştir.¹⁹⁶ Ancak Mirza Şahruh geçici de olsa bölgede sükûneti sağlayıp istediğini de elde ettikten sonra 19 Şevval 824/27 Ekim 1421 tarihinde Herât'a döndü.¹⁹⁷

Mirza İskender yenildikten sonra Erbil ve Musul tarafına¹⁹⁸ oradan da Anadolu'ya yöneldi.¹⁹⁹ Buralarda bir süre sıkıntılı zaman geçirdi. Mirza İsfahan'ın günden güne güçlendiğini görünce Tebriz tarafına geldi. Tebriz ve Alıncak'ı alıp onu buralardan çıkarttı. Daha sonra Hoy şehrinin batısındaki Sökmenâbad'a gitti. Bitlis, Ahlat ve Van'ın Kürt emirlerini yanına çağırttı. Sonra aralarındaki anlaşmazlık üzerine onları tutuklattı. Buradan Bitlis'e yöneldi.²⁰⁰

Timurlular Eleşkirt Savaşı ile Karakoyunlu tehlikesini kısa bir süreliğine de olsa kendi lehlerine hallettiler. Ancak muhtemelen Mirza Şahruh hem Emîr Timur'un ölümünden sonra ortaya çıkan ve devleti uzun süre uğraştıran iç mücadelelerin verdiği yorgunluk hem de mecbur kalmadıkça Müslüman

¹⁸⁸Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.143-145; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37.

Nazım:

İskender Mirza her ne kadar başı dik kimselerden olsa ve gücü dünyada darb-ı mesel olsa da O, satrançta burcu harekete geçirdi ise de şanssızlık geldiği ve

Satranç tahtasında burç şah'tan habersiz olduğu için İskender'in devlet atını yendi.” Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.64.

Toma Medsopski ise; “Her iki taraf ses-gürültüden korkuya düşmüştü. Baba oğuldan, oğul babadan, ana kızıdan kız anadan yüz döndürüyordu.” demiştir. Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.198.

¹⁸⁹ Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.63.

¹⁹⁰ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.198.

¹⁹¹ İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.464; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3340; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.125; Erol Keleş, “Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi”, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.2, 2017, s.230.

¹⁹² Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

¹⁹³ Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.65; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.145; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.85. Devletşâh Karakoyunlulardan korktukları için Timurlu ailesinden kimsenin istememesi nedeniyle buraları Mirza Şahruh'un kendi haline bıraktığını kaydetmiştir. Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457.

¹⁹⁴ Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.65; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.35.

¹⁹⁵ Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3340.

¹⁹⁶ Groussed, *Bozkır İmparatorluğu...*, s.428.

¹⁹⁷ Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.65; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.143-145; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3340; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.35; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.126.

¹⁹⁸ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.198; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular*, s.37; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.123; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.16-17.

¹⁹⁹ Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.457; Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.68.

²⁰⁰ Ebûbekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.68-69.

bir devlet ile mücadelede ısrarcı olmama gibi bir mizacı nedeniyle savaştan sonra daha fazla ilerlemedi ve başkentine döndü.

3. İkinci Azerbaycan Seferi ve Selmas Savaşı

Mirza Şahruh döneminde Karakoyunlular ile Timurlular arasında yapılan ikinci önemli muharebe Selmas Savaşı'dır.

3.1. Savaşın Sebebi

Mirza Şahruh, Mirza İskender'den Tebriz'i alıp Ali Bey'e bıraktıktan sonra başkenti Herât'a dönmüştü. Onun Herât'a dönmesini fırsat bilen Kara Yusuf'un oğlu İsfahan Bey burayı geri aldı.²⁰¹ Mirza İskender kısa sürede toparlanarak Mirza İsfahan'dan önce Tebriz'i ardından tüm Azerbaycan'ı aldı ve yeniden tahta oturdu.²⁰² Azerbaycan'ı alan Mirza Şahruh'un bölgedeki hâkimiyeti bu nedenle fazla uzun sürmedi.²⁰³

Mirza İskender, Eleshkird yenilgisinden ve Mirza Şahruh'un Herât'a dönmesinden kısa bir süre sonra Karakoyunluları topladı. Bu savaştan henüz bir yıldan biraz fazla zaman geçmişti ki 825/1422 yılında Mirza İskender'in Delü Ahmed isimli adamı Sultâniye'ye civarına gelip buradan ele geçirdiği hayvanları Tebriz'e sürdü.²⁰⁴ Şehre de saldıran Delü Ahmed, Mirza Şahruh'un buradaki yöneticisi Hoca Yusuf b. Emîr İlyas Hoca Bahadır'a²⁰⁵ yenilip çok fazla kayıp vererek geri çekildi. Bu haber aynı yılın Eylül ayında Herât'a ulaştı.²⁰⁶ Karakoyunluların saldırılarının durmayacağını anlayan Mirza Şahruh, Rey Vâlisi İlyas Hoca'ya yardım için 3 bin atlıdan oluşan bir askerî birlik ve Emîr Yusuf Hoca ile Seyyid'i gönderdi. Ertesi yıl da yine yardım için emîrlere Hızır Hoca ve Hoca Berdi'yi gönderdi.²⁰⁷ Bu sırada Mirza İskender, Mirza Şahruh'un hâkimiyetini tanıyan etraftaki mahallî yöneticilere saldırarak onları cezalandırdı. Ahlat'ı alıp kalenin önünde buranın hâkimi Emîr Şemseddîn'in kellesini vurdurdu. Karakoyunlulara itaati hiçbir zaman kabul etmeyen Van ve Hâkkâri bölgesinin hâkimi ve Mirza Şahruh Karabağ'a geldiğinde ona itaat eden İzzeddîn Şîr'in oğlu Melik Ahmed'i de esir alıp önce Tebriz'de hapsedti ardından öldürttü. Yerine kendi oğlu Yar Ali'yi buraların yöneticisi yaptı. 831/1427-1428 yılında Şirvanşâhlara saldırdı. Şirvanşâh bölgesinin hâkimi Halilullah²⁰⁸ kaçtı.²⁰⁹

Delü Ahmed 832 yılının Muharrem ayının ilk günlerinde (Ekim 1428), daha önce yenilerek kaçtığı Mirza Şahruh'un Sultâniye, Kazvin, Ebher ve Zencan bölgesindeki vâlisi Hoca Yusuf'a saldırdı. Onu yenerek esir alıp hapsedti. Mirza İskender ise Sultâniye'yi ele geçirip halkın bir kısmını kılıçtan geçirdi,²¹⁰ buraları Delü Ahmed'in yönetimine verdikten sonra Tebriz'e döndü. Hoca Yusuf'u esir alan Mirza İskender hem Karakoyunluların hem de Delü Ahmed'in itibarını yeniden kazandırmış oldu.²¹¹

Mirza İskender, Timurluların bölgedeki hâkimiyetini sarsarken, Memlûkler de Timurluların bölgedeki müttefikleri Akkoyunlular aleyhine genişlemeye başlamışlardı.²¹² Bu dönemde Akkoyunlular

²⁰¹ Ebübekir-i Tihârî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.65; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.145; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkânân*, s.30; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Timurîyân*..., s.250.

²⁰² Kadî Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, s.249.

²⁰³ Abdülhüseyn-i Nevâî, *Esnâd ü Mükâtebât-ı Târîh-i İran*..., s.177.

²⁰⁴ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.262; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.125; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.140.

²⁰⁵ Mirza Şahruh'un baldızının oğludur Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.200.

²⁰⁶ İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.473; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.140.

²⁰⁷ Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.140.

²⁰⁸ Mirza Ebübekir'in kızı yapılan savaşların birisinde Kara Yusuf'a esir düşmüş ve bu kız büyüyünce Yusuf' onu nikâhına almıştı. Ancak bu hatun, Mirza Yusuf'un ölümünden sonra bölgeye gelen Timurlulara dönmüş ve Halilullah b. Şeyh İbrahim ile evlenmişti Hâfîz-i Ebrû, *Zubdetü't-Tevârih*, C.4, s.758; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.246-47; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*..., s.300-301; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.460; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elîfî*, C.4, s.3337.

²⁰⁹ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.197; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.458; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.196; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elîfî*, C.4, s.3372; İsmail Hüseyinzâde, *Hükümet-i Türkânân*, s.31; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301-302; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.587; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.140.

²¹⁰ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.263-264; Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.199-200; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*..., s.389-390; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ*..., s.696; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.196; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.301-302; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.436; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.141; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*..., s.18.

²¹¹ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.199; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, 141.

²¹² Aka, *Timur ve ...*, s.67; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*..., s.18.

zaman zaman başta en büyük rakipleri Karakoyunlular olmak üzere bölgedeki diğer güçlerle mücadeleye giriyorlardı. Özellikle Karakoyunlular ile olan mücadelelerinde en büyük müttefikleri Timurlulardı. Ancak Akkoyunlular açısından tehlike sadece Karakoyunlular olmayıp Memlûkler de artık bölgede söz sahibi olmaya başlamışlardı. Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, Memlûklerin bölgeye gelerek Urfa'da büyük bir tahribat yaptıklarını Mirza Şahruh'a iletmiş,²¹³ muhtemelen de onlara karşı yardım istemişti.²¹⁴

Mirza Şahruh'un adamlarından Eşref Ali, 832 yılının Muharrem ayının ilk günlerinde (Ekim 1428) Herât'a gelip Mirza Şahruh'a, Mirza İskender'in saldırganlığını ve bölgede yaptıklarını ayrıntılı bir şekilde anlattı.²¹⁵ Mirza İskender'in Sultâniye ve çevresini alıp Hoca Yusuf'u hapsediği haberi Mirza Şahruh'a ulaştığında onun bu durumu kabullenmesi mümkün değildi. Zaten bölgede Timurluların hâkimiyetini tanıyan yerel beylerin başına gelenler ve Memlûklu ilerleyişi de Mirza Şahruh'un kulağına gelmişti. İlyas Hoca hadisesi başta olmak üzere yukarıdaki nedenlerin tamamı Mirza Şahruh'u ikinci defa Azerbaycan Seferi'ne çıkmaya mecbur etti.²¹⁶

3.2. Savaş Hazırlıkları

Mirza Şahruh, asker toplanması için Türkistan, Hutlan, Hisar-ı Şadman, Kunduz, Kandehar, Belh, Gazne, Kâbil, Zebûl, Sistan, Kûm, Bağlan (Baklan), Bedehşan, Şuburgan, Merv, Mahan, Horasan, Maveraünnehir, Kabûlistan, Hârezm, Mâzenderan, Fars, Irak, Kirman ve İsfahan başta olmak üzere tüm ülkeye emir gönderdi.²¹⁷ Bir süre sonra da ordunun sefere çıkmasını emretti. Mirza Şahruh her ne kadar sefer için yola çıkılmasını istemişse de hazine sefer için tam olarak yeterli değildi. Bu nedenle savaş giderlerinin karşılanması için öncü olarak oğlu Mirza Baysungur, emîrler Şeyh Lokman Barlas ve Alike Kükeltaş'ın yola çıkılmalarını emretti.²¹⁸ Kendisi de 5 Recep 832/10 Nisan 1429'da Herât'taki yönetim merkezi Bağ-ı Zagan'dan ikinci defa Azerbaycan'a doğru hareket etti.²¹⁹ Fars'ta bulunan oğlu Mirza İbrahim Sultan'dan yardım istedi.²²⁰ Diyarbakır hâkimi Kara Yülük Osman da kalabalık bir orduyla Mirza Şahruh'a yardıma hazır.²²¹

Mirza Şahruh 14 Receb 832/19 Nisan 1429 Pazartesi günü Türbet-i Câm'a geldi. Şeyhülislâm Ahmed-i Câm'ın kabrini ziyaret ettikten sonra 21 Recep/26 Nisan Salı Nişabur'a, 27 Recep/2 Mayıs Pazartesi Behrad'a geldi. Burada Sâdeddîn el-Hamevî'nin kabrini ziyaret etti, yolu üzerindeki yerlerde sadaka dağıttı. Bistam'a gelip Sultânü'l-Ârifîyn olarak bilinen Beyazıt-ı Bestâmî'nin ve Harakânî'nin türbelerini ziyaret etti.²²² Daha sonra Şahrud'a geldi. 12 Şaban/17 Mayıs Salı günü Damgan'a, 17 Şaban/22 Mayıs Pazar günü Simnan'a geldi. Burada Alâüddevle Simnânî'nin mezarını ziyaret etti. Fakirlere sadaka dağıttı. Simnan'da orduya yeni katılımlar oldu.²²³ Gâverüd Kalesi'ni alıp Rey'e doğru hareket etti. Birkaç gün Taberistan, Irak, İsfahan, Fars ve Luristan başta olmak üzere çeşitli yerlerden yeni katılacak orduları bekledi.²²⁴ Gelenlerle ordusu daha da güçlendi. 5 Ramazan/8 Haziran Çarşamba günü Rey'e geldi.²²⁵ Mirza Şahruh'un oğlu Mirza Muhammed Cuki Bahadır binlerce atlı ile

²¹³ Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, 141.

²¹⁴ Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.586.

²¹⁵ Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618.

²¹⁶ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.263; Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.458; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, 141; İsmail Hüseyinzâde, *Hükûmet-i Türkmânân*, s.31.

²¹⁷ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.390; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372.

²¹⁸ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.391; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.696; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, 141.

²¹⁹ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî...*, s.263; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.91-92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.391; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.696; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevarîh*, s.196-197; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.473; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.141; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.19.

²²⁰ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.696; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372.

²²¹ İbni Tagrıberdi, *En-nücûmu'z-Zâhire...*, s.471.

²²² Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.391.

²²³ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.391; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.696; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618.

²²⁴ Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618.

²²⁵ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.91-92; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.696; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.141; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.19.

orduya katıldı.²²⁶ Mirza İbrahim Sultan kalabalık bir orduyla Fars'tan Rey'e gelip babasına katıldı. Emîr Çakmak Yezd'den, Emîr Tarhan Eberkuh'dan, Emîr Kanaşirin Kirman'dan gelip orduya katıldı. Civardaki beldelerden de çok sayıda katılım oldu. O, burada ordusuna yeni katılımlar için birkaç gün bekledi. 100 bin şöhretli süvâri Mirza Şahruh'un huzurunda içtimâ etti.²²⁷ Rey'de emîrlerini çağırıp onlara ziyafet verdi.²²⁸ Diyarbakır hâkimi Kara Yülük Osman'da kalabalık bir orduyla yardıma geldi.²²⁹

Mirza Şahruh Kazvin'e yaklaşınca çok sarp olan Sultâniye Kalesi'ni Mirza İskender adına yöneten Abdül'ün ona karşı koyması mümkün olmadığından yanındakilerle birlikte kaçarak Mirza İskender'in yanına gitti.²³⁰ Mirza Şahruh 21 Ramazan 832/24 Haziran 1429'da Sultâniye'yi geri aldı.²³¹ Şevval'in ilk günlerinde Sultâniye'de kaldı. Burada Ramazan Bayramı'nın namazını kıldı. Emîrlere, askerlere ve devlet büyüklerine hediyeler verdi, ziyafetler tertip etti, halka ihsanlarda bulundu.²³² 7 Şevval 832/10 Temmuz 1429 Pazar günü Eyyüb-i Ensârî'nin mezarını ziyaret etti.²³³ Şevval'in başına kadar (Temmuz 1429) burada kaldı.²³⁴ Sultâniye'den Meraga üzerinden Tebriz'e giderken Sultâniye Kalesi'ne kutval olarak Sistan Şahı İskender'i bıraktı. Şehirde ayrılan halkın geri dönmesini ve kalenin de onarılmasını emretti.²³⁵ Mirza Şahruh Hâce Muizzeddîn Melik-i Simnânî'yi Tebriz'i alması için gönderdi. Mirza İskender, Mirza Şahruh'un Tebriz'e yöneldiğini haber alınca Alıncak'a kaçtı.²³⁶ Mirza Şahruh'un ordusu Meraga'ya gelince Selmas'a yöneldi.²³⁷ Mirza Şahruh, Şevval ayının sonlarında (Ağustos 1429) Şenb-i Gazan'a geldi. Hoy ve Selmas²³⁸ tarafına geçmek için hazırlıklar yaptı. Burada büyük bir askerî geçit yaptırdı ve Tebriz'e yöneldi.²³⁹

Mirza İskender'in yanında kardeşleri Cihanşah ve Ebû Sa'îd olduğu halde Karakoyunlu ordusu Urmiye Gölü'nün batısındaki Selmas'a gelip sağ tarafı dağ, sol tarafı su olan bir alana yerleşti. Karargâhın etrafına da hendek kazdırttı²⁴⁰ ve Mirza Şahruh'u beklemeye başladı.²⁴¹ Mirza İskender'in Selmas'a yöneldiğini duyan Mirza Şahruh da o tarafa yöneldi.²⁴² Timurlu ordusu 10 Zilhicce 832/10 Eylül 1429'da görkemli bir şekilde Selmas'a geldi.²⁴³

²²⁶ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.395.

²²⁷ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.392; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.696; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu 's-Siyer...*, s.618; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.141; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.473.

²²⁸ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.392.

²²⁹ İbni Tagrıberdi, *En-nücûmu 'z-Zâhire...*, s.471.

²³⁰ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.392; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu 's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197.

²³¹ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.91-92; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.696; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.475.

²³² Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.393; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.697; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu 's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197; Aka, *İran 'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.19.

²³³ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264.

²³⁴ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197.

²³⁵ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.91-92.

²³⁶ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.91-92. İbni Tagrıberdi daha önce Mirza İskender'in Sultâniye'ye saldırıp Mirza Şahruh'un atadığı şehrin vâlisini ve ayanlarını öldürtüp ve halkı yerinden edip şehri yağmalatması nedeniyle Mirza Şahruh Tebriz alınca Mirza İskender'in daha önce sergilediği kötü davranışlara karşılık olarak şehri tahrip ettiğini kaydetmişse de hükümdarın yaptığı kötü bir fiil yüzünden halkı cezalandırmak Şahruh'un karakterine ve daha önceki uygulamalarıyla uyuşmadığı için bunu ihtiyatla karşılamak gerekir. İbni Tagrıberdi, *En-nücûmu 'z-Zâhire...*, s.471.

²³⁷ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197.

²³⁸ Selmas: Orta Çağ'da Tebriz'e üç günlük mesafede buluna bir şehirdi. Doğusunda ve güneyinde Urmiye Gölü, kuzeyinde Hoy ve batısında bugünkü Van ili yer almaktadır. Aka, *Timur ve...*, s.68; Aka, *İran 'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.19.

²³⁹ Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.697; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu 's-Siyer...*, s.618; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfî*, C.4, s.3372; Aka, *Timur ve...*, s.68; Aka, *İran 'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.19.

²⁴⁰ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.92; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.697; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.97; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.474.

²⁴¹ Aka, *Mirza Şahruh ve ...* s.142.

²⁴² Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.91-92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.394; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu 's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.456.

²⁴³ İbni Tagrıberdi, *En-nücûmu 'z-Zâhire...*, s.471; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.697; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târîhu 'l-Giyâsî*, s.256; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.19; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.197.

3.3. Orduların Mevcudu

Orduların mevcutları hakkında kaynaklar farklı rakamlar vermişlerdir. Bazı kaynaklar Mirza Şahruh'un 100 bin kişi ile Herât'tan yola çıktığını ve yoldaki katılımlarla 200 bine ulaştığını, Minorsky gibi bazı araştırmacılar ise ordunun Selmas'a geldiğinde mevcudunun 100 bin kişi olduğunu kaydetmişlerdir. Karakoyunluların asker sayısını el-Hüseyinî, Hasan-ı Rumlu ve Minorsky 50 bin sūvâri olarak kaydetmişlerdir.²⁴⁴ Mîrhând ve Tetevî gibi bazı müellifler ise Karakoyunlu ordusu hakkında bir sayı belirtmemişler de ordunun azâmatinden bahsetmişlerdir. Nitekim Mîrhând; Karakoyunlu ordusu Selmas'a gelirken dağlar arasından geçtiği sırada ordunun büyüklüğünden dağların titrediğini, sanki ortalığı deprem olacak bir hal aldığı kaydetmiştir.²⁴⁵ Hasan-ı Rumlu, Karakoyunlu ordusunu "*dağı titreten bir azamet ve görkem ile yerinden hareket eden bir ordu*"²⁴⁶ olarak tasvir etmiştir. Abdürrezzak-ı Semerkandî ise Mirza Şahruh'un Selmas'a girişini tasvir ederken; Selmas sahrasının binlerce kişiden oluşan orduyu gördüğünü, ordunun yağmur damlaları gibi kalabalık, güneş gibi parlayan güçlü bir ordu olduğunu, zelzele gibi, fırtına gibi, yıldırım gibi Mirza İskender'in ordusuna doğru ilerlediğini, Timurlu ordusundaki her askerin birer pehlivan gibi olduklarını kaydetmiştir.²⁴⁷ Dönemin önemli kaynaklarından Toma Medsopski ise Mirza Şahruh'un ordusunun kalabalıklığını;

"İlyas Hoca'nın esir alınması üzerine o (Mirza Şahruh) gazaplanarak gökteki yıldız kadar asker ve büyük bir dövüş sursatı götürüp mağrur ve loyga serserinin, kan-ıçen İskender'in üzerine yürüdü. O ise kaçtı. Lâkin onlar Selmas'ta karşılaştılar ve ordular karşı karşıya geldi."²⁴⁸ şeklinde kaydetmiştir.

Timurlu ordusunun sayısal üstünlüğüne ek olarak bir avantajı da ordudaki fillerdî.²⁴⁹ Timurlular, Karakoyunlular ile daha önce yapılan savaşlarda da filleri etkili bir şekilde kullanmışlardı. Nitekim Hasan-ı Rumlu fillerin bu savaşta oynadığı önemli rolü;

"Felek gibi dönen dağ yapılı, bulut görünüşlü, ifrit habercisi, şimşek etkili, yıldırım hızlı, bulut gidişli, gök gürültüsü sesli, deniz gibi coşan, ateş gibi etki yapan filler savaş alanında bulut ve rüzgâr gibi dolaşmaya ve coşmaya başladılar."²⁵⁰ cümleleri ile belirtmiştir.

3.4. Selmas Savaşı

Timurlu ordusunda; Mirza Şahruh ile Mirza Muhammed Cuki merkezde, Mirza İbrahim Sultan Fars askerleriyle sağ tarafta, Mirza Baysungur ile Horasan askerleri ve Mazenderanlılar sol tarafta yer aldı.²⁵¹ Mirza Cuki merkezde yer alsada yanındaki bazı emirlerle ne tarafın ihtiyacı olursa o tarafa yardım etmek için yardımcı kuvvetlerin başında görevlendirildi.²⁵² Kara Yülük Osman, Şirvanşâh Halilullah ve Gaverudlu Baba Hacı da orduda yerlerini aldılar.²⁵³ Mirza Şahruh ordusuna her an savaşa hazır olmaları için emir verdi.

Mirza İskender de ordusunu sağ, sol ve merkez olarak düzenledi.²⁵⁴ Kendisi ordunun merkezinde, Mirza Cihanşah solda, Ebû Sa'îd sağ kanatta yer aldı.²⁵⁵ Mîrhând; Mirza İskender'in ordusunu merkez,

²⁴⁴ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.394; Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; Minorsky, "The Qara-qoyunlu..", s.63.

²⁴⁵ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3372.

²⁴⁶ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197-198.

²⁴⁷ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.394-395.

²⁴⁸ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.200.

²⁴⁹ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197-198..

²⁵⁰ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197.

²⁵¹ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.394-395; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697, 699; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfî*, C.4, s.3372; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.129; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, 142.

²⁵² Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.395; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.129.

²⁵³ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁵⁴ Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.618-619; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.474.

²⁵⁵ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

sağ ve sol olarak savaş düzeni aldırmasının herkesi hayran bıraktığını kaydetmekle Karakoyunluların da savaş düzeni ve ordu disiplini konusunda Timurlulardan hiç de aşağı kalmadığını belirtmiştir.²⁵⁶

Mirza İskender her ne kadar tam teçhizatlı bir ordu ile savaş meydanına gelse de Mirza Şahruh'un ordusunun kalabalıklığını görünce kısa süreli bir korku yaşadı, galibiyet konusunda ümitsizliğe kapıldı.²⁵⁷ Ancak bir süre sonra bu korkuyu üstünden attı. Her ne kadar ordusu Timurlu ordusu kadar çok kalabalık değilse de yine de o Mirza Şahruh'un karşısına çıkmaya cesaret etti. Ordusunun merkezine ve kanatlarına emirler verdi. Kardeşlerine neler yapmaları gerektiğini söyledi.²⁵⁸

Mirza Şahruh 17 Zilhicce 832/17 Eylül 1429 Cumartesi günü otağını kurdurduktan sonra atından indi. Sabah namazını kıldı, secde etti, Allah'tan zafer için yardım isteyip duâ etti ve tekrar atına bindi.²⁵⁹ Mirza İbrahim Sultan'a yüksek sesle; "*Allah gazamızı mübarek etsin, Allah yardım etsin.*" dedi.²⁶⁰ Nihayet savaş aynı gün başladı.²⁶¹

İlk gün askerler önce teke tek vuruştular. Ardından savaş davulu çaldı ve yaya birlikler savaşa tutuştular.²⁶² Mîrhând'ın anlatımıyla; "*İki ordu, denizin dalgası gibi harekete başladı.*"²⁶³

Timurlu ordusunun sağ tarafında yer alan Mirza İbrahim Sultan²⁶⁴, daha önce Şiraz halkına zulmettiği düşündüğü Mirza İskender'in kardeşi Cihanşâh'ın komuta ettiği sol tarafa hücum etti.²⁶⁵ Cihanşâh ona karşılık *verip* püskürtmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Mirza İbrahim Sultan'ın birliklerinin kendisinininkinden daha güçlü olduğunu anladı. Ama inatla ve kahramanca mücadeleye devam etti.²⁶⁶ Bu sırada Karakoyunlu ordusu çok fazla kayıp verdi. Durumu haber alan Mirza İskender bizzat gelerek kardeşine yardım edip çok sayıda Timurlu askerini öldürdü. Hatta Timurlu saflarında savaşan kan dökmekle ve cesaretiyle ünlü Behram bile Kara Yusuf'un geldiğini duyunca korkusundan kaçtı. İki tarafın askerleri yiğitçe mücadele ediyorlardı. Her iki taraftan çok sayıda asker öldü.²⁶⁷ Hândmîr; yiğitlerin gözlerinden ve kalplerinden kanın sel gibi aktığını, savaşın şiddetinden ve ölenlerin kanından gökyüzünün lâle gibi kırmızı olduğunu kaydetmiştir.²⁶⁸

İlk günkü savaş gün batımına kadar sürdü.²⁶⁹ Akşam olunca iki ordu da savaşı bıraktı. Ancak sabaha kadar birbirlerini kontrol ettiler. Yarın ne yapacaklarını plânladılar. Bu nedenle iki tarafta da kimse gece uyumadı. Ertesi sabah güneş doğunca iki ordu davullar çalarak güne başladı.²⁷⁰ Güneş doğarken Türkmen ordusu tekrar Mirza Şahruh'un karşısına çıktı.²⁷¹ Savaş esnasında Mirza İskender'in bizzat yaptığı kahramanlıklar Türkmenlerin mânevîyatını ve cesaretini artırarak üstünlük sağlamalarına

²⁵⁶ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697.

²⁵⁷ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.91.

²⁵⁸ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.395; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372.

²⁵⁹ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.396; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.698-699; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.474; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁶⁰ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.396-397.

²⁶¹ Kaynakların neredeyse tamamı savaşın yapıldığı tarih aralığını 17-19 Zilhicce 832/17-19 Eylül 1429 olarak kaydetmişlerdir. Ancak savaşın süresini bazıları iki bazıları üç gün olarak kaydetmiştir. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.91; Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.197; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.619; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvînî, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.249; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.129; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.587; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.4.

²⁶² Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.91-92; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.619.

²⁶³ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.697.

²⁶⁴ Abdürrezzak-ı Semerkandî, bu savaşta İbrahim Sultan'ın adamlarının hepsinin bir set gibi, birer aslan gibi olduklarını kaydetmiştir. Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.397.

²⁶⁵ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.397; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.474; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372.

²⁶⁶ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.397; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197.

²⁶⁷ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.397; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.619; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.197; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.474; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3372.

²⁶⁸ Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.619.

²⁶⁹ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699.

²⁷⁰ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.397; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, s.619; İsfahân-i Kazvînî, *Huld-i Berîn*, s.474; Tetevî-Kazvînî, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373; Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.129; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁷¹ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn...*, s.398; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699.

sebepe oldu.²⁷² Abdürrezzak-ı Semerkandî'ye göre durumu fark edip öfkelenen Mirza Baysungur; *"Zelzele gibi ateş gibi ani bir saldırı başlattı."*²⁷³ Türkmenler, gözü pek Baysungur'un askerleri karşısında bir süre direndilerse de²⁷⁴ onun bu hücumu durumu dengeye getirdi.²⁷⁵ Ancak Karakoyunlu ordusu inatla ve cesaretle Timurlu ordusunun üzerine saldırıyordu. Mücadelenin kendi aleyhine devam ettiğini anlayan Mirza Şahruh taharet yaptı, abdest aldı. Namaz kıldıktan sonra tüm yedek kuvvetlerin de savaşa dâhil olmasını emretti. Kılıcını havaya kaldırıp zaferin kendilerinin olduğunu söyledi. Bizzat kendisi ihtiyaç duyulan tarafa yardım gönderilmesiyle ilgilendi. Mirza İskender de aynı şekilde askerlerine talimatlar vererek savaşı sevk ve idare etti.²⁷⁶ Timurlu tarafında özellikle Mirza Baysungur canla başla mücadele ediyordu.²⁷⁷ Timurlu ordusu 19 Zilhicce/19 Eylül'de şiddetli bir saldırı başlattı.

Kaynakların neredeyse tamamı özellikle savaşın son gününün çok kanlı olduğunu ve tarafların olağanüstü bir cesaretle savaştıklarını kaydetmişlerdir.²⁷⁸ Savaş o kadar kanlı oldu ki her iki taraftan da binlerce asker öldü. Abdürrezzak-ı Semerkandî biraz mübalağalı olarak, savaşta; bir tarafın İskender Seddi gibi diğer tarafın Hayber Kalesi gibi durduğunu, kılıçların sanki elması parçalayacak gibi keskin olduklarını, kılıçlardan çıkan seslerin kıvılcımlarının çok şiddetli olduğunu, iki tarafın da çelikten dağ, iki dalgalı deniz ve zelzele gibi olduklarını, bu sesin yüksekliğinden sanki yerin oynadığını, hayretten göğün ağzının açık kaldığını,²⁷⁹ savaşın şiddetinden adeta kan yağmurunun yağdığını, iki tarafın ölümlerin birbirlerinin üstlerine yığıldığını, sel gibi kan aktığını, kiminin kellesinin koptuğunu, kimini mızrağın deldiğini, insanların ikiye bölündüğünü kaydetmiştir.²⁸⁰

Hasan-ı Rumlu da savaşın şiddeti konusunda şunları kaydetmiştir:

*"Savaş ormanının aslanlarından ve ünlü bahadırlarından bir topluluk Mirza İbrahim'in ordusuna saldırdı. Dört kanatlı ok ve zırh delen mızrak ile savaş alanını yiğitlerin korkusundan kırmızıya boyadı. Süvâri darbelerinden deriden yapılan zırhlar delindi Aslan yürekli Türkmenlerin darbesinden filler fillerin üzerine düştü. Savaşın alevinden savaş erlerinin üzerindeki silah ısındı. Güneş Ankası, batıdaki Kaf Dağı'nın arkasına yürüdüğü, gündüzün gri renkli şahininin karanlık yuvasına gizlendiği, gecenin katran renkli kargasının, feleğin altın renkli yumurtasını kanadının altına aldığı, havanın, güneşin ayrılığından, kuzgun kanadı renginde matem elbisesi giydi. Aynı gece bu yeni bahçenin hurma ağacından papağanın uçup karga yerleşti şeklinde nitelenen bir zamanda her iki taraf da birbirinin karşısında yerini aldı."*²⁸¹

Daha önceden kardeşi Mirza İskender ile arasında anlaşmazlık bulunan Mirza Ebû Sa'îd savaş devam ederken yanındaki birliklerinin geri çekilmesini teşvik etti. Kendisi de Mirza Şahuh'a teslim oldu.²⁸² Bu sırada Mirza Şahruh'un çocukları Mirza Baysungur, Mirza İbrahim Sultan ve Mirza Muhammed Cuki, Mirza İskender'in sığındığı hendeği ve ırmağı geçip 5 bin süvâriyi öldürdüler.²⁸³ Artık morallerin bozulma sırası Türkmenlere gelmişti. Orduda acizlikler baş gösterdi ve askerler

²⁷² Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373.

²⁷³ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.400.

²⁷⁴ Abdürrezzak-ı Semerkandî; Mirza Baysungur'un Türkmenlere karşı savaşan askerleri için; *"Baysungur'un ordusu savaşta o kadar cesaretle savaşıyordu ki aslandan kaplandan farkları yoktu. Onların yanında Afrasiyab'ın bile cesaretinden söz edilemezdi. Afrasiyab'ın kahramanlıkları onların yanında zayıf kalırdı. Bu hücumda dağ bile dayanamazdı. Bu sırada Türkmenler yeni bir plân yaptılar. Ancak o plân da işe yaramadı. Baysungur Allah'a tevekkül etti. Atını şaha kaldırıp saldırdı. Rüstem-i Destan gibi savaştı. Baysungur savaş meydanında yaptığı kahramanlıkla İsfendiyar'ın Cenknâmesini geride bıraktı. Bu kahramanlığı ile eski İran pehlivanlarının ruhunu şad etti."* demiştir. Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.400-401.

²⁷⁵ Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, s.129; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁷⁶ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.402; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁷⁷ Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373.

²⁷⁸ Fasîh-i Hâfi, *Mucmel-i Fasîhi*, s.264; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.401; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.198; Kadî Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.249.

²⁷⁹ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.398.

²⁸⁰ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.401.

²⁸¹ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.198.

²⁸² Minorsky, "The Qara-qoyunlu..", s.63.

²⁸³ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.198.

kaçmaya başladılar.²⁸⁴ Karakoyunlu askerlerinin çoğu kendi kazdıkları hendeklere düşüp öldüler.²⁸⁵ Üstün Çağatay ordusu karşısında ağır bir yenilgi alıp dağıldılar.²⁸⁶ Sonunda Mirza İskender ortada bir şeyinin kalmadığını görüp birkaç adamı ile kaçtı.²⁸⁷ Mirza İskender ve Cihanşâh'ın yiğitçe savaşmalarına rağmen sanki Mirza Şahruh'un duâsı kabul olmuştu.

Savaşın sonlarına doğru Mirza İskender'in içine düştüğü zor durumu ve kaçmak zorunda kalmasını Toma Medzopski;

“O kendi ok kabından bir ok bile çıkaramıyordu. Bin kişilik askeri 10 bin kişilik askerle cenge götürüyorum deyip öğünen şahıs savaştan bir saat sonra meydandan kaçtı. O ne kadar lovga (kendini beğenen) olduğunu bilmiyordu ve bunu hiç kimse o bedbaht bilmezdi ki, pâdişâh yüreği Allah'ın elindedir. İster inananlara ve isterse kâfirlere galebeyi o verir. O kendi gücüne güvenerek şöhret kazanmak istedi. Lâkin galebe için Allah ona kudret vermedi ve o bütün askeri ile beraber birçok Çağataylının eline geçti. O (Şahruh) bütün Türkmenleri ve haliyle Hıristiyanları esir etti ve onları Karabağ kışlaklarına götürüp sert kış günlerinde burada kaldı.”²⁸⁸ sözleriyle kaydetmiştir.

Karakoyunlular bu yenilgiden sonra Doğu Anadolu'ya çekildiler. Mirza İskender az sayıdaki adamı ile Diyarbakır'a kaçtı.²⁸⁹ Mirza Şahruh; Mirza Muhammed Cuki'yi, Mirza İskender'i yakalaması için gönderdi. Ancak o, Erzincan'a kadar gittiyse de Mirza İskender'i ele geçiremeden geri döndü.²⁹⁰

Rüzgâr Timuruların bayrağını dalgalandırmıştı. Selmas galibiyetiyle Mirza Şahruh'un kafası rahatladı.²⁹¹ O, kazandığı bu büyük zafer için secde edip Allah'a şükretti. “Zafer ancak Allah'ındır.” dedi. Emeği geçen herkesi taltif edip hediyeler verdi. Her tarafa fetihnâmeler yazılması için Mirza Muhammed Cuki'yi görevlendirdi.²⁹² Emirlerine ve şehzâdelerine rütbeler verdi. Kaynaklar, Mirza Şahruh'un verdiği rütbelerin büyüklüğünü “Süreyya Yıldızı'ndan daha yüksekti.” şeklinde ifade etmişlerdir. Savaştan sonra bir süre Kara Yusuf'un çocuklarının tehlikesi azaldı.²⁹³ Timuruların eline yüklü miktarda ganimet geçti.²⁹⁴ Timurlu askerleri Mirza İskender'in hayvanlarını, çadırlarını²⁹⁵ ve daha sonra Tebriz başta olmak üzere bütün Azerbaycan'ı yağmaladılar. Bu sırada birçok insanı ölümle cezalandırdılar. Tebriz halkından bir kısmını Semerkand'a sürdüler. Bu durum bölgenin etnik yapısında da bir kısım değişikliklere yol açtı. Çünkü Türkmenlerden boşalan Tebriz ve çevresine Kürtler yerleşti.²⁹⁶ Mirza İskender'in yenilip kaçması, onun daha önce elde ettiği şöhretini gölgeledi.²⁹⁷ Bu sırada Hoca Yusuf'u hapis tutan Emîr Baydu Türkmen onu serbest bırakarak Mirza Şahruh'un yanına getirdi. Hoca Yusuf'un ricası ve Mirza Şahruh'un beylerinin de araya girmesi ile Emîr Baydu Türkmen,

²⁸⁴ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.402; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.699; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.474-475; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.142.

²⁸⁵ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198.

²⁸⁶ İbni Tagrıberdi, *En-nücümü 'z-Zâhire...*, s.472; Sümer, “Karakoyunlular”, C.6, s.301-302.

²⁸⁷ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.200; Hândmîr, *Târih-i Habîbu 's-Siyer...*, s.619; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198; Sümer, “Karakoyunlular”, C.6, s.302; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.4. Mirza İskender'in yenilgisi nedeniyle Hasan-ı Rumlu duygularını şu beyit ile ifade etmiştir:

Türk ordusunun şahı muzaffer bayrağını yenilmiş görince

Ümidinin bayrakları ters çevrildi. Doğru düşünmeyi kaybetti Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198.

²⁸⁸ Toma Medsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, s.200.

²⁸⁹ İbni Tagrıberdi; Mirza İskender'in Selmas Savaşı'nda yenilmesinin ardından orada burada dolaşmaya başladığını, kışın soğuşunda ve her yerin karla kaplı olduğu bir zamanda Kürtlerin yaşadıkları bölgeye, sonra Selmas Kalesi'ne gittiğini ancak Kürtlerin burayı kuşatmaları nedeniyle zorla kaçıp bilinmeyen bir yere gittiğini kaydetmiştir. İbni Tagrıberdi, *En-nücümü 'z-Zâhire...*, s.472.

²⁹⁰ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu 'l-Gıyâsî*, 256; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*; s.19; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.143; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti...*, s.4.

²⁹¹ Hândmîr, *Târih-i Habîbu 's-Siyer...*, s.621.

²⁹² Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.402; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.474; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373.

²⁹³ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla '-ı Sadeyn...*, s.402; Mîrhând, *Ravzâtu 's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târih-i Habîbu 's-Siyer...*, s.619; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198.

²⁹⁴ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, C.4, s.3373.

²⁹⁵ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr*, s.92; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü 't-Tevârih*, s.198.

²⁹⁶ İbni Tagrıberdi onların bölgeye gelmelerinden sonra çirkin işler yaptıklarını her tarafı yakıp yıktıklarını kaydetmiştir. İbni Tagrıberdi, *En-nücümü 'z-Zâhire...*, s.471.

²⁹⁷ Minorsky, “The Qara-qoyunlu.”, s.63.

Mirza Şahruh tarafından bağışlanarak hizmete alındı.²⁹⁸ Mirza Şahruh ve Timurlular Selmas Savaşı'nı kazanıp Karakoyunlu meselesini şimdilik halletmekle yeniden güçlerini göstermiş oldular.

Mirza Şahruh, 8 Muharrem 833/7 Ekim 1429 tarihinde Selmas'tan Karabağ'a hareket etti.²⁹⁹ Alıncak'a geldi.³⁰⁰ Halka ağır vergi koymak şartıyla kuşatmayı kaldırdı. Buraya geldiğinde Mirza İskender'in haremını ve mirasını ganimet olarak aldı. Alıncak'tan ayrılarak 19 Safer 833/17 Kasım 1429'da Karabağ'a vardı.³⁰¹ Kışı Karabağ'da geçirdi.³⁰² 833/1430 yılı baharında Şirvanşah Halilullah'ın da teşviki ile Derbent hâkimi İsfendiyar'a saldırıp onu kuzeye kaçırdı ve topraklarını da Halilullah'a verdi.³⁰³

Mirza Şahruh Karabağ'da iken, Kara Yusuf'un diğer oğlu olup da kardeşi Mirza İskender ile arasında anlaşmazlık bulunan Mirza Ebû Sa'îd 15 Şaban 833/9 Mayıs 1430 tarihinde gelip bağlılığını bildirince Mirza Şahruh ona lütufta bulunarak çadırlar ihvan etti. Ayrıca yanına Türkmenleri katıp Tebriz ve Azerbaycan'ı verdi.³⁰⁴ Mirza Baysungur Tebriz'e gidip Karakoyunluların yaptıkları tahribatın izlerini silip burayı imar etmekle meşgul oldu. Mirza Rüstem ve Mirza İbrahim Sultan başta olmak üzere sefere katılmak için gelenler görev yerlerine geri gönderildiler.³⁰⁵ Mirza Şahruh'un Karabağ'da olduğu sırada Mirza İskender'in çok sayıdaki adamından da hediyeler geldi. Onların bu tavırlarına karşılık olmak üzere Mirza Şahruh çoğunu affetti. 19 Şaban 833/13 Mayıs 1430 tarihinde Herât'a gitmek için yola çıktı. 7 Ramazan 833/30 Mayıs 1430'da Sultâniye'ye geldi. Ayın sonuna kadar burada kaldı.³⁰⁶ Şevval ayında, yanında Fars ve Irak vâlileri Mirza İbrahim Sultan, Mirza Rüstem, Emîr Gıyâseddîn ve Emîr Çakmak olduğu halde Ramazan Bayramı'nın namazını kıldı.³⁰⁷ 2 Şevval/24 Haziran'da buradan yola çıktı. 8 Muharrem 834/26 Eylül 1430'da Herât'taki yönetim merkezi Bağ-ı Zagan'a geldi.³⁰⁸

3.6. Savaşın Sonucu

Timurluların Selmas Savaşı'nı kazanmalarından sonra Mısır'dan İstanbul ve Çanakkale boğazlarına kadar batıda önlerinde büyük bir engel kalmadı. Mirza Şahruh'un Selmas Savaşı'nı kazanmasıyla önünde büyük bir boşluk oluşması Osmanlıları ve Memlûklere tedirgin etti. Bu sırada Osmanlılar Venediklilerden Selânik'i almışlardı. Venedikliler, Timurluların Balkanlara geçeceği ihtimalini Osmanlılara karşı bir silah olarak kullanmaktaydılar. Bir taraftan da İslâm dünyasında Mirza Şahruh'a büyük umutlar atfediliyordu. Onun boğazlar yoluyla Balkanlara geçip fetihler yaptıktan sonra Kırım üzerinden Azerbaycan'a döneceğinden bahsediliyordu. Timurlu hükümdarının bunları yapmayıp 1430 yılının baharında Karabağ'dan ayrılıp Eylül ayında Herât'a dönüşü hem Memlûklere hem de Osmanlılara derin bir nefes aldırdı.³⁰⁹

²⁹⁸ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.92; Fasîh-i Hâfî, *Mucmel-i Fasîhî*, s.264; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.198.

²⁹⁹ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.92; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.199; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3373

³⁰⁰ İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.475; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3375.

³⁰¹ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621.

³⁰² Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.475.

³⁰³ Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.143.

³⁰⁴ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.92; Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.65; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Timurîyân...*, s.251; İsfahân-i Kazvîni, *Huld-i Berîn*, s.475; Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3375; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.302; Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.143. Ancak Şahruh buradan ayrıldıktan sonra Tebriz'de tahta oturan Ebû Sa'îd, Mirza İskender ile mücadeleye girip yaptığı savaşta yenildi ve kaçtı. Sonunda yakalanıp 835/1431-32 de öldürüldü, ordusu da dağıldı. Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr*, s.93; Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Timurîyân...*, s.251; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.65.

³⁰⁵ Tetevî-Kazvîni, *Târîh-i Elfi*, C.4, s.3375.

³⁰⁶ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, s.199.

³⁰⁷ Mîrhând, *Ravzâtu's-Safâ...*, s.699; Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621.

³⁰⁸ Hândmîr, *Târîh-i Habîbu's-Siyer...*, s.621-622.

³⁰⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve ...*, s.145; Aka, *Timur ve ...*, s.69. Mirza Şahruh, II. Azerbaycan Seferi ve Selmas Savaşı ile batıdaki işlerini yoluna koyup döndükten sonra Mirza İskender toparlanıp kardeşi Ebû Sa'îd'i 836/1432-1433 yılında öldürdü ve bölgeye yeniden hâkim oldu. Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târîhu'l-Gıyâsî*, s.257; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.20. Timurlularla akrabalık bağı olan Halilullah'ın topraklarına saldırıp onu kaçırttı. Bunun üzerine 838/1434 yılında Mirza Şahruh üçüncü defa Azerbaycan Seferi'ne çıktı. Mirza Şahruh gelince Mirza İskender kaçtı. Mirza Şahruh da onun hâkim olduğu toprakları onun kardeşi Cihanşah'a verdi. Mirza İskender, Cihanşah ile olan mücadeleyi kaybedip Alıncak kalesine geldi. Burada hanımı (veya câriyesi) ve onunla gayri meşrû ilişkileri açığa çıkan başka bir anneden olma oğlu Şah Kubad, İskender Mirza'dan nefret eden emirlerle iş birliği yaparak bir hile ile babasını 6 Zilkade 841/1 Mayıs

Mirza Şahruh'un Selmas Savaşı'ndan sonra neden kendisinden beklenenleri yapmayıp Mısır'a veya Osmanlı Devleti'ni bertaraf ettikten sonra Bizans üzerinden Balkanlara geçmek için bir çaba içinde olmadığı sorusu henüz tam olarak cevaplanamasa da bunda; Timurlu devletin iç dinamikleri, ülke içinde çıkması muhtemel isyanlar, bu kadar kalabalık bir ordunun iaşesi ve sevk ve idaresindeki zorluklar ile Mirza Şahruh'un zorunlu olmadıkça savaş yapmama düşüncesi gibi birçok şeyin etkili olduğu yorumu yapılabilir.³¹⁰

SONUÇ

Emîr Timur döneminden itibaren bir dış mesele olarak sürekli Timurluların uğraştıran Karakoyunlular; Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da onlarla amansız bir mücadeleye giriştiler. Bu mücadelelerde taraflar zaman zaman birbirlerine karşı askerî üstünlük sağladılar. Mirza Ebûbekir'in bölgede görev yaptığı sırada Karakoyunlular Timurlular ile yapılan iki savaşta da üstünlük sağladılar. Hatta Emîr Timur'un oğlu Mirza Mîrânşâh'ı Serd-Rûd'da öldürdüler. Mirza Şahruh, Karakoyunlu meselesini bizzat halletmek için üç defa Azerbaycan Seferi'ne çıktı. Bu seferlerin her biri de çok önemlidir. Sözü edilen seferler sırasında yapılan Eleşkirt ve Selmas savaşlarının her ikisinin de kazanılması üstünlüğün tekrar Timurlulara geçmesine sebep oldu. Özellikle Selmas Savaşı'nın kazanılması, Osmanlıların ve Memlûklerin, Emîr Timur'dan sonra Mirza Şahruh döneminde de tekrar Timurlu tehlikesine açık hale gelmelerine sebep oldu. Galibiyet bu devletler üzerinde büyük bir korku ve endişe yarattı. Ancak her ne kadar Mirza Şahruh'un Selmas'ta Karakoyunluları yenmesi Timurlular için Mısır ve Anadolu'nun önünü açsa da onlar bu avantajdan faydalanamadılar.

Gerek Timurluların müttefikleri gerekse Timurlu Mirzaları Karakoyunlulardan çekindikleri için bölgede görev almak istemediler. Çünkü Timurlu hükümdarları Karakoyunluları yenip geri döndükleri zaman her defasında Karakoyunlular hem saldırıya geçip eski topraklarına kolayca sahip olmuşlar hem de Timurluların bölgedeki müttefiklerini cezalandırmışlardır.

Mirza Şahruh, Eleşkirt'te ve Selmas'ta Karakoyunluları ağır yenilgilere uğratmasına rağmen Karakoyunluları tamamen ortadan kaldıramadı. O, bu mücadelelerden sonuç alamayacağını farkına varmış olmalı ki Karakoyunlu şehzâdelerinin aralarındaki rekabetten faydalanmayı düşündü. Bunun en bariz örneği de Selmas'ta yendiği Mirza İskender'in yerine kardeşi Ebû Sa'îd'i bölgenin hâkimiyetine atmasıdır. Ancak o politika da kalıcı olmadı. Çünkü Mirza İskender, tıpkı babası Kara Yusuf gibi inanılmaz bir hızla toparlanıp bölgeyi kontrol altına aldı. Bu kabiliyet onların ne kadar teşkilâtçı ve karizmatik liderler olduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Timurlular açısından Karakoyunlu meselesi Mirza Şahruh'un ölümünden sonra da çözülemeyen bir mesele olarak devam etti. Timurluların Karakoyunlularla çok uzun süre uğraşıp enerjilerini bu devlete harcamaları nedeniyle Osmanlılarla, Memlûklerle hatta Bizans ile daha fazla ilgilenemediler.

1438 tarihinde bir Ermeni'ye öldürttü. Onun Ağustos-Eylül 1436 veya 21 Ocak 1437 tarihinde öldürüldüğünü söyleyen kaynaklar da vardır. Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, s.458; Kadı Ahmed Gaffarî-yi Kazvîni, *Târih-i Cihân-ârâ*, s.249; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu'l-Giyâsî*, s.258; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.20; Minorsky, "The Qara-qoyunlu...", s.197; Sümer, "Kara-Koyunlu", C.IV, s.587; Sümer, "Karakoyunlular", C.6, s.292-293; Sümer, "Karakoyunlular", C.24, s.436.

³¹⁰ Mirza Şahruh döneminde tamamen halledilemeyen bu iki devlet arasındaki sorunlar sonraki dönemlere miras olarak kaldı ve aralarındaki amansız mücadeleler devam etti. Hatta 1458 yılında kısa bir süre Karakoyunlular Timurlu başkenti Herât'ı bile işgal ettiler. Devletşâh, *Devletşâh Tezkiresi*, C.IV, s.549; Ebûbekir-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.212-215; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Et-Târihu'l-Giyâsî*, s.289-290; Abdullah b. Fethullah el-Bağdadî, *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, s.37-38; Hândmîr, *Târih-i Habîbu's-Siyer...*, C.IV, s.73-74; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.374; Aka, *Timur ve...*, s.87; Ayşe Atıcı Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşâh ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisat, Din-Kültür) 1438-1467*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ) Anabilim Dalı, Ankara, 2010, 144-152; Mustafa Şahin, *Orta Çağ'da Herât Bölgesi Gazneliler'in Kuruluşundan Timurluların Yıkılışına Kadar (961-1507)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tokat, 2013, 169-174. Timurlular ise Azerbaycan ve İran toprakları ile ilgilerini hiçbir zaman kesmediler. Devletin son dönemlerinde Akkoyunlu Uzun Hasan'ın Karakoyunlu Cihânşâh'ı öldürmesi üzerine oğlu Hasan Ali Timurlu Mirza Ebû Sa'îd'ın yardım istedi. Bunu fırsat bilen Mirza Ebû Sa'îd, Timurluların ananevî politikalarının bir devamı olarak batıya doğru sefere çıkmışsa da Akkoyunlular tarafından esir edilerek Ebû Sa'îd'in düşmanı Timurlu Yedigâr Mirza'ya teslim ettiler. Yedigâr Mirza da 873/1469 yılında öldürttü. Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, s.468-471; Ebûbekir-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, s.285-296.

Yayın Tarihi	26 Haziran 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Date of Publication	26 June 2023
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Fethullah el-Bağdadi (ö.1486'dan sonra), *Doğuda İslam Devletleri Tarihi*, (Çev. Cuma Karakaya), Efe Akademi Yay., İstanbul, 2022.
- Abdullah b. Fethullah el-Bağdadi (ö.1486'dan sonra), *Et-Târîhu 'l-Gıyâsi*, Bağdad, 1975.
- Abdülhüseyn-i Nevâî; *Esnâd ü Mükâtebât-ı Târîh-i İnan ez Tîmûr tâ Şâh İsmâ'îl*, Bungâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran, 1341.
- Abdürrezzak-ı Semerkandî (ö. 887/1482), *Matla '-ı Sadeyn ve Mecma 'ı Bahreyn*, C.II/1, (Neşr. A. Nevâî), Tahran, 2004.
- Ahmad Hesamipour; *El-Fuşencî'nin "İbretü'n-Nâzırîn" Adlı Eserinde Timur Devri Olayları (Metin, Çeviri ve Değerlendirme)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005.
- Aka, İsmail; "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Makaleler*, C.3, Berikan Yayınları, Ankara, 2005, ss.35-45.

- Aka, İsmail, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Karakoyunlular Devri)*, TTK, Ankara, 2001.
- Aka, İsmail, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, TTK, Ankara, 1994.
- Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara, 2000.
- Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360-1506*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Aliyeva, Metanet Aziz; "Emir Timur'u Şaşırtan Azerbaycan'daki Elince Kalesi", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005 Bildiriler*, (Ed. A. Kara-Ö. İşbilir), İstanbul, 2007, ss.189-192.
- Andican, Ahat, *Emir Timur Tarih, Siyaset, Miras*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ando, Shiro, *Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansab (Untersuchung zur Stammesaristokratie Zentralasiens im 14. und 15), Jahrhundert*, Berlin, 1992.
- Andreasyan, Hrand D.; "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojik Kolofonlar", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3, 1973, ss.83-149.
- Atıcı Arayancan, Ayşe; *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisat, Din-Kültür) 1438-1467*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ) Anabilim Dalı, Ankara, 2010.
- Aziz b. Erdeşir Esterâbâdî (ö.796/1393-1394'ten sonra), *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Bilgili, Ali Sinan; "Emir Timur'un Azerbaycan'daki Faaliyetleri", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005 Bildiriler*, (Ed. A. Kara-Ö. İşbilir), İstanbul, 2007, ss.194-231.
- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî (ö. 850/1446'dan sonra), *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (Çev. İsmail Aka), TTK, Ankara, 2011.
- Devletşâh-ı Semerkandî (ö.900/1494-1495), *Devletşâh Tezkiresi*, C. 3, (Çev. Necati Lügal), İstanbul, 1977.
- Ebûbekr-i Tihrânî (ö. 886/1481-1482), *Kitâb-ı Diyarbekriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2001.
- Eğilmez Savaş-Ensar Macit, *Bozkırın Son Fatih Emir Timur Tarihi ve Avrupa Diplomasisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2018.
- Eren, Sinan; *Saadetnâme, (Tarihçi Gıyaseddin Ali Yezdî'nin Saadetnâmesi (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- Fasîh-i Hâfî (ö. 849/1445-1446), *Mucmel-i Fasîhî*, C. 3, (Neşr. M. Ferruh), Meşhed, 1339.
- Feridun Beg (ö.991/1583), *Mecmû'a-i Münşeât üs-Selâtîn*, C.I, Dârû't-Tıbbâtü'l-Âmire, İstanbul, 1274h.
- Golubev, Gleb, *Uluğ Bey*, (Terc. Abdrasul İsakov), 2. Baskı, TTK, Ankara, 2021.
- Groussed, Rene, *Bozkır İmparatorluğu Attila/Cengiz Han/Timur*, (Çev. M. R. Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.

- Günaştı, Yavuz; “Geçitler Ülkesinde Önemli Bir Urartu Kalesi: Avnik”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.19, 2016, ss.665-719.
- Gündüz, Buket; *Kadı Ahmed Gaffarî'nin Tarihi Cihan-Ârâ İsimli Eserinde Türk Hanedanları (Osmanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Kastamonu, 2019.
- Hâfız-i Ebrû (ö. 833/1430), *Zubdetü't-Tevârih*, C. 3, 4, (Neşr. S. K. Cevâdî), Kitabhâne-yi Millî-yi İran Tahran, 1380.
- Hâfız-i Ebrû (ö. 833/1430), *Mecmu'a-yi Hâfız-i Ebrû (Penç Risâle-i Târihî der Bare-i Havâdis-i Devârân-ı Emir Timur-ı Gürgân, Cinç Opuscules de Hafiz-i Abruû Concernant l'histoire de l'Iran autempts de Tamerlan)*, Ed. critique par Felix Tauer, Çekoslov-Prague, 1959.
- Hândmîr (ö. 942/1535-1536), *Târih-i Habîbu's-Siyer fî Ahbârî Efrâdî'l-Beşer*, C. 3, (Neşr. M. N. Debir Siyâkî), Kitâbfurûşî Hayyam, Tahran, 1362.
- Hasan-ı Rumlu (ö. 985/1578), *Ahsenü't-Tevârih*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara, 2006.
- Hüseyin b. Ali Kâtib (telif 862/1457-1458'den sonra), *Târih-i Cedîd-i Yezd*, (Neşr. İ. Efşâr), Tahran, 1345.
- Hüseyin Mîr Ca'ferî; *Târih-i Timurîyân ve Türkmânân*, Tahran, 1993.
- İbni Arabşah (ö. 84/1450), *Acâibu'l-Makdûr fî Nevâib-i Timur (Bozkırdan Gelen Bela)*, (Arapçadan çev. ve notlar Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.
- İbni Tagrıberdi (ö. 874/1470), *En-nücümü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (Arapçadan Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- İsmail Hüseyinzâde; *Hükûmet-i Türkmânân Karakoyunlu ve Akkoyunlu der İran*, Tahran, 1397.
- Kadı Ahmed b. Muhammed Gaffarî-yi Kazvînî (ö. 975/1567), *Târih-i Cihân-ârâ*, (Neşr. H. Nirâkî), Kitâbfurûş-i Hâfız, Tahran, 1963.
- Keleş, Erol; “Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi”, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.2, 2017, ss.218-236.
- Klaviyo (ö.1412), *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, (Terc. Ömer Rıza Doğrul), Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Konukçu, Enver; “Kara Koyunlular'ın Avnik Kalesi”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, ss.37-42.
- Lamb, Harold Albert, *Emir Timur*, (Çev. A. G. Bozkurt), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2020.
- Macit, Ensar; *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, 2017.
- Macit, Ensar, *Ortaçağda Müstahkem Bir Kale Alıncak*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2022.
- Manz, Beatrice Forbes *Timurleng Bozkırın Son Göçebe Fatih* (Çev. Z. Bilgin), Kitap Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mevlânâ Mehmet Neşrî (ö. 926/1520), *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1405)*, (Haz. N. Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

- Minorsky, V.; "The Qara-qoyunlu and the Qutb-shahs (Turkmenica, 10)", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, S.17, 1955, ss.50-73.
- Mîrhând (ö. 903/1498), *Ravzâtu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. 6, Kitâbfurûşîha-yi Merkezi Hayyam, Tahran, 1339.
- Mollâ Ahmed Tetevî-Ahmed-Kazvîni, Asâf Han (telif 1556-1605 arasında), *Târih-i Elfi*, (Tashih, Gulâm Rızâ Tabâtâbâyî Mecd), C.4, Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1382/2004.
- Muhammed Rıza Rahmeti; "Ebram Mirza Şahruh-i Timûrî ve Kara Yusuf-ı Karakoyunlu Berayî Sulta ber Sultâniye Feslnâme-yi İlmî Pejuheş-i Târih-i İslâm u İran", *Danışgâh-ı ez-zehra*, S.9, 1390, ss.75-91.
- Muhammed Yusuf Vâle-i İsfahân-i Kazvîni (telif 1078-1097/1667-1686 arasında), *Huld-i Berîn (Târih-i Timuriyân ve Türkmânân)*, Beguş Mirza Hâşim Muhaddis, Mirâs-ı Mektûb, Tahran, 1379.
- Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular-Akkoyunlular İran'da ve Anadolu'da Türkmen Hanedanları*, (Trc. ve Notlar S. Gündoğdu-A. İçer), Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.
- Muinu'd-dîn-i Natanzî (ö.817/1414'ten sonra), *Müntehabü't-tevârih-i Muini*, (Tashih Jean Aubin), Kitabfurûş-i Hayyam, Tahran, 1957.
- Nizamüddin Şâmî (ö. 814/1411-1412), *Zafernâme*, (Farsçadan Çev. Necati Lügal), TTK, Ankara, 1987.
- Oktay, Fadime; *Schiltberger'in Hatıratı (Çevirisi ve Kritiği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2009.
- Özgüdenli, Osman Gazi; "XIV. Yüzyılda Tebrîz'de Bir Hayır ve Kültür Kurumu: Şenb-i Gâzân (Gâzânîyye)", *Tarih Dergisi*, S.38, 2022, ss.253-290.
- Sultâniyeli Johannes (ö. 1412'den sonra), *Timur'un Sarayında*, (Eski Fransızca Aslından Çev. Notlar A. D. Altunbaş), Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.
- Sümer, Faruk, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, C.I, TTK, Ankara, 1967.
- Sümer, Faruk; "Kara-Koyunlu", *EF²*, C.IV, Leiden, 1997, ss.585-588.
- Sümer, Faruk; "Karakoyunlular", *DİA*, C.24, 2001, ss.434-438.
- Sümer, Faruk; "Karakoyunlular", *İ.A.* C.6, 1977, ss.292-305.
- Şahin, Mustafa; "Bir Sultan, Bir Acı Aşk Hikâyesi", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.23, 2020, ss.343-380.
- Şahin, Mustafa; *Orta Çağ'da Herât Bölgesi Gazneliler'in Kuruluşundan Timurluların Yıkılışına Kadar (961-1507)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tokat, 2013.
- Şahin, Mustafa; "Emîr Timur'un Hapis Hayatı", *I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu*, Kırıkkale Üniversitesi, 2017, ss.599-606.
- Şerefüddin Ali Yezdî (ö. 858/1454), *Emîr Timur (Zafernâme)*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- Şeyh Muhammed Bek b. Yar Muhammed b. Hoca Muhammed, *Tarih-i Selatîn-i Tatar Han*, (Çev. Mehmet Akif Erdoğan-Ayşe Değerli), Selenge Yayınları, İstanbul, 2020.

Şirin Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, İntişârat-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran, 1381.

Tacü's-Selmânî (ö. 812/1410'dan sonra), *Tarihname*, (Çev. İsmail Aka), TTK, Ankara, 1988.

Toma Medsopski (ö. 1449), *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, (Azeri Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktaran G. Solmaz), İstanbul, 2009, ss.183-215.

Yüksel, Musa Şamil; *El-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ' el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2001.